

Smrt Romanovih: od mita do stvarnosti¹

Sažetak:

Rusku carsku obitelj Romanov pogubili su boljševici tijekom noći sa 16. na 17. srpnja 1918. u podrumu kuće trgovca Ipatjeva u Jekaterinburgu. Njihovo smaknuće otvorilo je brojna pitanja i pokrenulo kontroverze. Ono je simbol ne samo pada dinastije Romanov, već i pada Ruskog Carstva. U radu će biti proučene posljedice smrti ruske carske obitelji. Korišteni su izvori i uspoređena su glavna djela sovjetske, suvremene ruske i zapadne historiografije. Neki su izvori godinama držani u tajnosti zbog intrigantnog pitanja careva groba. Upravo takve intrigantne izvore sovjetska vlada nije željela otkriti. No, postoje i izvori koje je sovjetska vlada ipak željela otkriti te su oni postali dostupni tek desetljećima kasnije, tj. uoči raspada Sovjetskog Saveza. Glavni cilj ovoga rada je prikazati stvaranje mitologije o obitelji Romanov kao glavnu posljedicu njihove smrti. Opažanje toga mita različito je na Zapadu i u Rusiji. Na Zapadu je prevladao mit o preživjeloj obitelji Romanov. U radu se proučavaju čimbenici koji su koji su bili važni za njegov nastanak. U ruskoj pravoslavnoj sredini prevladao je mit o Nikoli II. kao svetom caru, a u Ruskoj Pravoslavnoj Crkvi careva je obitelj kanonizirana u rang „strastoterpeca“. Tezom se pokušava objasniti kakav utjecaj obitelj Romanov ima na suvremeno rusko društvo.

Ključne riječi:

obitelj Romanov, smaknuće, mit

¹ Rad je skraćena verzija diplomskog rada „Smrt Romanovih: od mita do stvarnosti“, napisanog 2018. godine pod mentorstvom profesorica dr. sc. Ide Ograjšek Gorenjak s Odsjeka za povijest i dr.sc. Željke Čelić s Odsjeka za istočnoslavenske jezike i književnosti (Katedra za ruski jezik).

1. Uvod

Prvi svjetski rat za većinu europskih država označio je kraj starih sustava vlasti i začetak novih, modernih ideja u političkom i društvenom smislu. Raspala su se stoljetna carstva, razvile nove države, uglavnom republikanskog ustroja. Društveni i gospodarski život također su se značajno promijenili. Rusija nije bila iznimka. Zastarjelost sustava, kao jedna od glavnih karakteristika Ruskog Carstva, dovela je do pojave radikalnih ideja promjene vlasti. Tijekom dviju revolucija 1917, Rusija je u tijekom nekoliko mjeseci doživjela preobražaj i iz starog se carstva pretvorila u prvu komunističku državu. Neposredno nakon Februarske revolucije, u ožujku 1917. godine, posljednji ruski car Nikola II. bio je prisiljen potpisati abdikaciju. Zajedno s obitelji, bivši car stavljen je u kućni pritvor, dok vlasti ne odluče o njegovoj sudbini. Carska loza obitelji Romanov, koja je više od tristo godina vladala Ruskim Carstvom, u novoj je državi izvrgnuta podrugivanju i marginaliziranju u javnosti. Tijekom krvavog građanskog rata koji su u Rusiji vodile Bijela garda i Crvena armija, u srpnju 1918. godine u podrumu kuće trgovca Ipatjeva u uralskom gradu Jekaterinburgu ubijeni su članovi carske obitelji Romanov i njihova četiri člana pratnje. Njihovo pogubljenje dalo je povoda za brojna pitanja i potaknulo kontroverze. Dugotrajne nedoumice i kontroverze povezane sa sudbinom članova carske obitelji postavile su temelje mitologije o „posljednjim Romanovima“². U historiografiji smrt obitelji Romanov predstavlja jedan u nizu tragičnih događaja građanskog rata u Rusiji. Međutim, zahvaljujući mitologizaciji ova tema poprima šire razmjere. Točnije, nadilazi granice povijesne znanosti.

2. Posljednji Romanovi

2.1. Obitelj Romanov u historiografiji

Carska dinastija Romanovih vladala je Rusijom punih 300 godina. Prvi car iz dinastije, Mihajlo I. Romanov, 1613. godine preuzeo je carsku vlast, koju su okončala revolucionarna zbivanja tijekom 1917. Iz dinastije obitelji Romanov poteklo je nekoliko „velikih“ careva, poput Petra I. Velikog i Katarine II. Velike, čije su reforme, vlast i moć utjecale na ugled Ruskog Carstva na svjetskoj razini. Carevi iz dinastije težili su održavanju autokratske vlasti. U 19. stoljeću neki od njih su se borili sa sve češćim nemirima, na koje su poticale antirežimske političke i terorističke skupine. Nikoli II., koji je na vlast došao 1894. godine, to više nije polazilo za rukom. Posljednji ruski car ostao je upamćen u povijesti ne po svojem vladanju, nego prije svega, po svojoj tragičnoj sudbini.

Izvora o životu i smrti ruske carske obitelji, kao i o ukopu, skrivanju i pronalasku njihovih posmrtnih ostataka ne nedostaje. Oni se mogu podijeliti

² Sintagma „posljednji Romanovi“ stavljena je pod navodnike iz razloga što članovi carske obitelji Romanov o kojima pišemo u radu nisu bili posljednji izdanci istoimene carske loze. Dinastija Romanovih, unatoč tragičnim sudbinama nekih svojih članova za vrijeme građanskog rata 1918. godine, i dalje (većinom u inozemstvu) broji potomke velikih vojvoda i kneginja, koji su bili u krvnom srodstvu s ubijenim carem. Unatoč tome, sintagmu u ovom obliku ćemo koristiti kako bi se izbjeglo pretjerano ponavljanje drugih, poput „carske obitelji Romanovih“.

u tri skupine.

U prvu se skupinu svrstavaju izvori iz kojih je moguće saznati o životu obitelji Romanov prije abdikacije cara Nikole II. Njoj također pripadaju memoari ljudi koji su bili bliski tadašnjem caru i njegovoj obitelji, poput caričinih prijateljica i dvorskih dama Ane Virubove i Lili Dehn, dvorskog zapovjednika Vladimira Vojejkova i učitelja careve djece Pierrea Gilliarda.

Drugu skupinu čine izvori o smaknuću Nikole II. i njegove obitelji. Njih možemo podijeliti u dvije podskupine. Prvu podskupinu čine materijali s rezultatima bjelogardejske istrage, provedene ubrzo nakon smaknuća carske obitelji u Jekaterinburgu 1919. Na temelju tih materijala napisane su knjige sudionika istrage – engleskog dopisnika novina *Times* Roberta Wiltona (*The Last Days of the Romanovs*, 1920), generala Diterihsa (*Ubijstvo carskoj sem'i i členov doma Romanovyh na Urale*, 1922) i istražitelja Nikole Sokolova (*Ubijstvo carskoj sem'i*, 1925). Navedeni autori zajedno su surađivali u istrazi. General Mihail Diterihs je po zapovijedi admirala Kolčaka bio zadužen za rukovođenje istrage i pohranu rezultata, Nikola Sokolov bio je glavni istražitelj, a Robert Wilton zaslužan je za fotografske materijale s mjesta istrage. Sva trojica opisuju tijek istrage, Wilton nešto manje detaljno nego Sokolov i Diterihs. Sokolov prije analize istrage istražuje uzroke uhićenja Nikole II., stavljanja carske obitelji u kućni pritvor, njihova zarobljeničtva u Tobolsku i Jekaterinburgu te naposljetku njihova smaknuća. Diterihs se osvrće na analizu istrage prethodnih dvaju istražitelja, a postavlja i pitanje motiva ubojstva, naglašavajući narodnu pripadnost organizatora i izvršitelja ubojstva kao jaki dokaz.³ Wilton se, slično kao Diterihs, bavi narodnom pripadnošću izvršitelja smaknuća. Interes pokazuje i za vanjsku politiku, posebno za rusko-njemačke veze toga razdoblja. Važno je naglasiti, a to je ujedno i zaključak Nikole Sokolova koji su prihvatili i Diterihs i Wilton, da su u Jekaterinburgu ubijeni svi članovi i posluga obitelji bivšeg cara Nikole II. Drugu podskupinu čine sjećanja uralskih boljševika, organizatora, sudionika i svjedoka careva ubojstva. Među njima izdvojit ćemo „Bilješku“ Jakova Jurovskog, sjećanja M. M. Kudrina i G. I. Suhorukova te ona Grigorija Nikulina i I. I. Rodzinskog koja su zvučni zapisi. Ovi izvori, iz perspektive sudionika, daju opis tijeka smaknuća i ukopa carske obitelji. U ovu se skupinu također može svrstati i članak Pavla Bikova iz 1921. kao jedan od prvih u sovjetskom tisku u kojem se progovara o smaknuću svih članova obitelji, a ne samo Nikole II, kao što se prvo tvrdilo.

Trećoj skupini izvora pripadaju materijali vezani uz otkriće posmrtnih ostataka Romanovih i njihovo proučavanje, tj. forenzičku istragu. Ovdje treba spomenuti djelo Gelija Rjabova, *Kak eto bylo. Romanovy. Sokrytie tel, poisk, posledstvija* (Как это было. Романовы. Сокрытие тел, поиск, последствия) iz 1998, u kojem autor kao jedan od pronalazača ostataka dijela carske obitelji objašnjava motive koji su ga odveli u istragu smaknuća i potragu za mjestom ukopa.

Historiografija o Romanovima može se podijeliti na sovjetsku, zapadnu

³ Važno je naglasiti da je djelo Mihaila Diterihsa jakog antisemitskog karaktera te da konkretno naglašava ulogu Židova u ubojstvu ruskog cara i njegove obitelji, kao i glasine da je smaknuće imalo ritualni karakter.

i suvremenu rusku.

Na Zapadu se interes za Romanove najprije javio zahvaljujući ruskoj emigraciji. Iako zanimanje postoji, publikacija o toj temi gotovo i nema do 60-ih godina 20. stoljeća, kada je Robert K. Massie izdao svoju prvu monografiju o Romanovima *Nicholas and Alexandra: The Last Tsar and His Family* (1967). Zapadnim historiografima djela Diterihsa, Wiltona i Sokolova čine jedine dostupne izvore o smrti Romanovih sve do otkrića grobnice, koje se dogodilo u vrijeme raspada Sovjetskog Saveza. Temi su pristupili autori iz zapadnih europskih zemalja, poput Pavla Nikolajeviča Paganuzzija⁴ i Marioline Dorie de Zuliani⁵ (Italija) te Marca Ferroa⁶ (Francuska), ali najviše ih ima iz engleskog govornog područja, odnosno iz Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, čija će se djela u radu najviše koristiti. Jedan od njih istaknuti je američki povjesničar Richard Pipes koji je jedan dio svog djela *The Russian Revolution* (1991) posvetio temi ubojstva u Jekaterinburgu. Među najpoznatijim američkim autorima su i Greg King i Penny Wilson koji su zajednički surađivali u izradi knjige *The Fate of the Romanovs*, s time da je Greg King također autor još nekoliko napisanih djela o Nikoli II. Važno je istaknuti i Roberta K. Massieja koji je 1995. godine izdao i svoju drugu monografiju o Romanovima *The Romanovs: The Final Chapter* u kojoj se posebno detaljno bavi forenzičkom istragom pronađenih posmrtnih ostataka. Od britanskih autora mogu se spomenuti Orlando Figes i Helen Rappaport, dvoje autora nekolicine knjiga na tu temu, kao i Simon Montefiore, autor trenutno jednog od recentnijih djela iz 2016. – *The Romanovs: 1613 – 1918*.⁷ Tematika djela Orlanda Figesa više se bazira na revolucionarnoj Rusiji i smrt obitelji Romanov prikazuje kao dio revolucionarnog zanosa. Simon Montefiore posljednjeg cara i njegovu obitelj analizira kroz usporedbu s prethodnim carevima dinastije. U djelu *The Last Days of the Romanovs: Tragedy at Ekaterinburg* (2009) Helen Rappaport naklonjena je analizama ličnosti carske obitelji i posvećena je prilikama nakon careve abdikacije i posljednjim danima obitelji Romanov. Općenito, zapadna historiografija je, vezano uz temu, veoma raznolika te, osim spomenutih, postoji još nekolicina autora koji se bave istom tematikom. Njihovi se pristupi temi razlikuju, ali vežu ih (većinom) slični ili jednaki zaključci. Ipak, postoje i razlike koje se ne mogu zanemariti. Jedna od njih je prihvaćanje, odnosno odbacivanje mogućnosti preživljavanja jednog ili više članova obitelji.

Sovjetska historiografija ne obiluje toliko tematikom carske Rusije, koliko poviješću revolucije, odnosno radničkog pokreta i njegovog odnosa prema carizmu. Ipak, u kasnijim godinama javlja se zanimanje za sudbinu obitelji Romanov. Zbog toga se sovjetska historiografija može podijeliti u razdoblje šutnje kada se analiza usmjerava na radnički pokret te na razdoblje u trajanju od 70-ih godina do početka 90-ih godina 20. stoljeća, kada se raspada SSSR.

⁴ Pavel N. Paganuzzi, *Правда об убийстве царской семьи: Историко - критический очерк* (Jordanville (New York): Sv. Troickij monastyr', 1981).

⁵ Mariolina Doria de Zuliani, *Costretti a fucilarvi* (Milano: Rizzoli, 1990).

⁶ Marc Ferro, *Nicholas II: The Last of the Tsars*, prev. Brian Pearce (Oxford, New York: Oxford University Press, 1994).

⁷ Godine 2019. izašao je hrvatski prijevod Montefioreova djela. Vidi: Simon Sebag Montefiore, *Romanovi 1613.-1918.*, prev. Ivan Ott (Zagreb: Školska knjiga, 2019).

Razdoblje šutnje trajalo je više od pet desetljeća, a karakterizira ga stroga zabrana bilo kakvog objavljivanja na tu temu. Godine 1926. izašlo je djelo Pavla Bikova s detaljima smaknuća i sakrivanja tijela, koje je bilo vrlo brzo zabranjeno. Prvi sovjetski autor koji prekida šutnju je Mark Kasvinov, čije djelo *Dvadcat' tri stupeni vniŝ* (Двадцать три ступени вниз) izlazi 1972. i 1973. u časopisu *Zvezda*, da bi 1978. godine bilo izdano kao knjiga. Uz njega se ističe i povjesničar G. Ioffe, koji je 1987. izdao knjigu *Velikij Oktjabr' i epilog carizma* (Великий Октябрь и эпилог царизма). Kao i Kasvinov, Ioffe se isto „zahvaljujući“ cenzuri drži ograničenja tradicionalne sovjetske historiografije. Specifičnost sovjetske historiografije o obitelji Romanov očituje se najviše u prihvaćanju službenog stava vlade da su za smrt carske obitelji Romanov odgovorni boljševici grada Jekaterinburga, a ne središnja vlast u Moskvi. Također, jedna od karakteristika je i analiza unutarnjopolitičke situacije i mogućnosti monarhističke urote, čime se nastoji opravdati taj postupak.

Od 1991., od prestanka postojanja Sovjetskog Saveza i javnog otkrića grobnice obitelji Romanov može se govoriti o suvremenoj ruskoj historiografiji, koja je raznovrsna i teško ju je sažeti u jednoj formulaciji. Od 90-ih godina 20. stoljeća do danas mnogo se povjesničara bavilo ovom temom. Cenzura je ukinuta, a izvori su postali dostupni. Ruski historiografi različito pristupaju ovoj temi. Jedno od prvih važnih djela suvremene ruske historiografije knjiga je Olega Platonova iz 1991. godine *Ubijstvo carskoj sem'i* (Убийство Царской Семьи), u kojoj su otkriveni i neki, do tada javnosti nepoznati, materijali, poput sjećanja sudionika smaknuća. Među historiografima važno je spomenuti i Edvarda Radzinskog i njegovu analizu Romanovih u djelu „*Gospodi... spasi i usmiri Rossiju*“. *Nikolaj II: ŝizn' i smert'* („Господи... спаси и усмири Россию“. *Николай II: жизнь и смерть*), izdanom 1993. Godine 1992. izdana je nova knjiga Genriha Ioffea pod nazivom *Revoljucija i sud'ba Romanovih* (Революция и судьба Романовых), s osjetnim odmakom od tradicionalnog sovjetskog pristupa u prošlom djelu te s objektivnijim gledištem na događaje 1918. Također, značajno djelo je i monografija I. F. Plotnikova *Pravda istorii. Gibel' Carskoj Sem'i* (Правда истории. Гибель Царской Семьи), izdana 2003. godine. Ruski historiografi u svojim djelima podjednako navode izvore dviju suprotstavljenih strana – s jedne strane materijale bjelogardijskih istražitelja, a s druge strane memoare boljševičkih sudionika ubojstva. Glavna pitanja su mjesto donošenja odluke o smaknuću i mjesto ukopa te problem postojanja dviju grobnica.

Mitologizacija smrti obitelji Romanov postoji i u zapadnoj i u ruskoj historiografiji, ali zapadna ipak u tome prednjači. Od ruskih autora ovom temom bavio se Edvard Radzinski („*Gospodi... spasi i usmiri Rossiju*“. *Nikolaj II: ŝizn' i smert'*, 1993). Od američkih autora treba spomenuti R. K. Massieja (*The Romanovs: The Final Chapter*, 1995), Grega Kinga i Penny Wilson (*The Resurrection of the Romanovs: Anastasia, Anna Anderson, and the World's Greatest Royal Mystery*, 2010).

Odnos historiografije prema posljednjem ruskom caru ovisi o prostoru i vremenu. Sovjetska ga je historiografija uglavnom prikazivala u lošem svjetlu, naglašavajući propuste njegove vlasti i istovremeno glorificirajući novu, sovjetsku vlast koja je te iste propuste nastojala ispraviti. Suvremena historiografija pokušava pomiriti proturječnosti izvora, tj. proturječnost tradicionalnih

monarhističkih viđenja Nikole II. i onih marksističkih. Neki od autora, s druge strane, blagonaklono gledaju na njegov lik i djelo te njegov karakter kojim se čak i opravdavaju neki njegovi postupci.

2.2. Posljednja carska obitelj

Nikola II. Romanov posljednji je car dinastije koja je bila na čelu Rusije više od tristo godina. Vladao je Ruskim Carstvom 23 godine. Za njegovu su vladavinu karakteristični bili politički nemiri u Carstvu i revolucije. Mišljenja povjesničara vezana uz vlast Nikole II. Romanova međusobno su oprečna. Većina ističe pitanje utjecaja njegove žene Aleksandre s kojom je dobio četiri kćeri i sina. Aleksandri Fjodorovnoj zamjerali su bliski odnos s Grigorijem Rasputinom⁸, čovjekom za kojeg je vjerovala da joj jedini može spasiti sina hemofiličara, jer su njih dvoje najviše utjecali na carevo političko mišljenje.

Nikola Aleksandrovič Romanov rođen je 1868. godine kao sin budućeg cara Aleksandra III. i danske princeze Dagmar, koja je udajom za ruskog prijestolonasljednika i prelaskom na pravoslavlje postala Marija Fjodorovna. Učen je i odgajan na dvoru svoga oca u Gatčini, nedaleko od Sankt Peterburga. Kao mladić služio je vojsku u prijestolnici kamo su na obuku svoje sinove slale i druge bogate i aristokratske ruske obitelji. Carem je postao 1894. godine u dobi od 26 godina. Iako je bio načitan i obrazovan, Nikoli se još kao novopečenom caru zamjeralo nepoznavanje stvarnih prilika u carstvu.⁹ Neki povjesničari uzroke traže u Nikolinu odgoju, tj. njegovom odrastanju u zatvorenom krugu oko Aleksandra III, cara potpuno nesklonog reformama¹⁰, čija su čvrstina i „željezna ruka“, odnosno sklonost represijama, bili poznati diljem Europe. Zbog nastavljanja očeve tvrde linije Nikolina je vlast bila na udaru oštrih kritika marksističkih povjesničara.¹¹ Pod utjecajem mišljenja sovjetske historiografije on je i ostao zapamćen kao slab vladar. Neki nemarksistički povjesničari, poput Renouvina, caru Nikoli II pridaju isključivo negativne osobine – slabić, čovjek uskih shvaćanja, bez oštroumnosti i energije itd.¹² Dakako da je takvom opisu osobina njegove ličnosti pridonio cijeli niz pogrešnih procjena i odluka, koje su mu obilježile vladavinu. S druge pak strane, pojedini povjesničari, neosporno pod utjecajem ruske emigracije, simpatiziraju njegovu ličnost, čak pomalo i suosjećajući s carem te s odgovornošću njegovih odluka i njihovim utjecajem na vlast. Teret vlasti, prema mišljenju nekih historiografa, car nije želio, ali ga je zbog časti morao preuzeti. S time su povezani njegova mnoga puta spominjana

⁸ Opširnu analizu lika i djela kontroverznog Grigorija Rasputina vidi u: Andrew Cook, *Rasputin – biografija*, prev. Tatjana Jambrišak (Zagreb: Zoro, 2010).

⁹ Pierre Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, prev. dr. Nikola Berus (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008), 80.

¹⁰ Aleksandar III. je bio sin cara Aleksandra II. koji je, potpuno suprotno sinu, bio reformator, ali i koji je zbog svojih „liberalnijih“ ideja i svjetonazora nekoliko puta bio meta atentata te na kraju i ubijen u jednom od njih. Stoga nije isključivo da je Aleksandar III. ponašanjem na suprotan način izbjegavao nesretnu sudbinu svog oca.

¹¹ Vidi: Mark Kasvinov, *Двадцать три ступени вниз* (1978) http://modernlib.ru/books/kasvinov_mark/dvadcat_tri_stupeni_vniz/read_1/.

¹² Renouvin, *Europska kriza*, 81.

blaga ćud, dobar odgoj i posvećenost obitelji. Stoga u historiografiji nalazimo na potpuno oprečna mišljenja o njemu. Dok je s jedne (marksističke) strane opisan kao tiranin¹³, autokrat koji nema sluha za potrebe naroda, s druge je strane veličan zbog svoje pobožnosti, osjećaja dužnosti prema Rusiji i, na kraju, mučeništva. Slabo poznati autor Jean Jacobi, primjerice, neskriveno u svom djelu *Ruska revolucija: stradanja imperatora Nikole II* pokazuje simpatije prema caru i cijeloj njegovoj obitelji. Nikolu II. doživljava kao „jednog od najviše klevetanih vladara“ te smatra da ga ljudi pogrešno procjenjuju kao slabog i neodlučnog jer ga se tako nastojalo predstaviti u novinama.¹⁴ Živanov naglašava da općenito prevladava ocjena o Nikolinom „necarskom“ karakteru, jer nije bio vlastoljubiv, položaj je za njega predstavljao samo teret i obitelji je posvećivao veću pažnju, ali također ističe i da je obveze izvršavao savjesno i odgovorno.¹⁵ Autori Steinberg i Hrustaljev daju dobar opis Nikole II. kao vladara čija je moralna idealizacija discipline, dužnosti i vjere spojena s njegovim političkim uvjerenjima.¹⁶ Oni smatraju da Nikola II. nije bio car koji vlada prema instinktu, nego prema filozofiji kraljevanja i svom osobnom identitetu, uloži i dužnosti cara.¹⁷ Tvrdi da se Nikolin tradicionalistički pristup vladanju razvio pod utjecajem njegova oca Aleksandra III. i savjetnika Konstantina Pobjedonosceva koji je širio ideje o autoritarnom caru kao „svetom i moralnom uzoru“. Nikola II. je zatim spremno prihvatio tradicionalnu ulogu tzv. *cara-batjuške* (doslovni prijevod car-otac; rus. Царь-Батюшка), tj. obrazac prema kojem je ruski car svojevrsni ideal moralnog života, a što se može prvenstveno primijetiti u načinu na koji se odnosio prema obitelji i vjeri, a manje je zamjetno u političkom smislu.¹⁸ Imao je nostalgično-blagonakloni pogled na razdoblje prije Petra Velikog, odnosno na carsku Moskoviju i Petrove prethodnike.¹⁹ Njegovi postupci najbolje su se očitovali u izboru imena njegova sina i nasljednika. Njegov je sin nazvan prema vladaru kojem se car Nikola II. najviše divio i koji mu je bio svojevrsan uzor. Car Aleksej je za Nikolu II. bio ideal dobrog cara²⁰, dok je igrom slučaja Aleksejev sin Petar Veliki, car koji je Rusiju približio Zapadu i učinio velesilom, bio osoba kojoj se Nikola II. najmanje divio. Međutim, tijekom vladavine cara Nikole II. postojale su političke okolnosti s kojima nije bio zadovoljan. Unatoč centralnoj srži spomenutoga mita – ideji o posebnoj vezi cara i naroda, nisu uvedene nikakve promjene kako bi se opravdalo povjerenje prema Nikoli II.

¹³ U marksističkoj historiografiji Nikoli je često dodavan pridjev Krvavi. Nadimak je zarađen 1896. godine prilikom nesreće tijekom krunidbe, kada je, umjesto u posjet žrtvama stampeda, novookrunjeni car otišao na svečani prijem.

¹⁴ Jean Jacobi, *Ruska revolucija: stradanja imperatora Nikole II*, prev. Krešimir Mimirković (Beograd: Naše novo doba, 19.?), 9.

¹⁵ Sava Živanov, *Pad Ruskog Carstva I* (Beograd: Nolit: More, 2007), 150-162.

¹⁶ Mark Steinberg i Vladimir M. Khrustaljev, *The Fall of the Romanovs* (New Haven and London: Yale University Press, 1995), 14-15.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., 15-17.

¹⁹ Ibid., 16-17.

²⁰ Poznat u povijesti kao „najtiši“, car Aleksej Mihajlovič (1645.-1676.) slovi kao vrlo pobožan i dobar car te je Nikola II. nalazio s njim sličan odnos prema vladanju, narodu i vjeri te vrlo bliske karakterne poveznice. Vidi: Steinberg i Khrustaljev, *The Fall of the Romanovs*, 17.

Car Nikola II. smatrao je da zapravo ni ne treba napraviti nešto posebno kako bi se opravdala privrženost naroda caru. Njegova romantičarska vizija „svetog cara“, *cara-batjuške*, bila je, kako konstatiraju Steinberg i Hrustaljev, velika zapreka administrativnim i konstitucijskim reformama u Ruskom Carstvu.²¹ Oleg Platonov također ga „brani“ od negativnih kritika. On smatra da je car Nikola rođen sa svim potrebnim urođenim kvalitetama vladara.²² Može se utvrditi da Platonov zaključke donosi na temelju memoara obitelji bliskih ljudi, poput Vladimira Vojevko i Pierrea Gilliarda. Carevom velikom vrlinom tako smatra marljivost, opisuje ga kao radoholičara koji je po potrebi radio od jutra do večeri te čovjeka sjajnog pamćenja i bistroga uma.²³ Ipak, većina povjesničara smatra da nije bio dorastao zahtjevima i izazovima epohe u kojoj je vladao. Tako R. K. Massie utvrđuje: „Tragedija Nikole II. bila je u tome što se nije našao na svom mjestu u povijesti. Posjedujući obrazovanje za carevanje u 19. stoljeću i temperament za vladanje u Engleskoj – on je živio i vladao u Rusiji 20. stoljeća.“²⁴

Unatoč neslaganju u tumačenju careva lika i djela, povjesničari se slažu oko neospornog utjecaja njemačke princeze Alix od Hessena, Nikoline supruge. Alix je rođena 1872. godine u Darmstadtu, u vojvodstvu Hessen, kao kći velikog vojvode Ernesta Ludwiga IV. i Alice, kćeri engleske kraljice Viktorije. Nakon rane majčine smrti otišla je na engleski dvor svoje bake. Na njemačku princezu Alix vrlo je jako utjecao puritanski odgoj, što je primjetno i nakon njezine udaje, pogotovo u odgoju svoje i Nikoline djece.²⁵ Krštenjem u pravoslavnoj crkvi promijenila je ime u Aleksandra Fjodorovna.²⁶ Iako nije bila prva carska supruga njemačkog podrijetla, većina povjesničara konstatira da je bila izrazito nepopularna u narodu. Virginia Cowles smatra da su joj velike mane bile nepoznavanje jezika i distanciranost²⁷, a naštetila joj je i tragedija na polju Hodinka, u kojoj je u stampeu poginulo oko 2 tisuće ljudi.²⁸ Caričine dvorske prijateljice Ana Virubova i Lili Dehn, kao i dvorski učitelji Pierre Gilliard i Sydney Gibbes, u svojim memoarima daju potpuno drugu sliku carice.²⁹ Naglašavaju da se često „zaboravljalo“ da se carica Aleksandra bavila dobrotvornim radom. Pogotovo je bila aktivna tijekom Prvog svjetskog rata kada je svakodnevno kao medicinska sestra pomagala ranjenim vojnicima, a

²¹ Ibid., 18.

²² Oleg Platonov, *Убийство царской семьи* (Moskva: Sovetskaja Rossija, 1991) <http://emalkrest.narod.ru/txt/ub/platub.htm>.

²³ Ibid.

²⁴ Robert K. Massie, *Nicholas and Alexandra* (London: Head of Zeus Ltd., 2013), 10.

²⁵ Steinberg i Khrustaljev, *The Fall of the Romanovs*, 29.

²⁶ Pokroviteljica dinastije Romanovih je Fjodorovska ikona Majke Božje te su izvedenicom njezina imena žene prijestolonasljednika dobivale patronim Fjodorovna.

²⁷ Također, Cowles smatra da je njejoj nepopularnosti pridonijelo i loše mišljenje Marije Fjodorovne, omiljene u narodu. Vidi: Virginia Cowles, *The Romanovs* (London: Penguin Books, 1974), 243-247.

²⁸ Ibid.

²⁹ Lili Dehn se prisjeća carice kao tople i brižne žene, koja je samo naoko djelovala hladno i bešćutno, što je bio odraz njezinog nepovjerenja prema drugima i strogog puritanskog odgoja. Prema mišljenju Dehnove, carica je u potpunosti prihvatila Rusiju kao novu domovinu i, još važnije, kao svetinju. Vidi: Lili Dehn, *The Real Tsaritsa* (Boston: Little, Brown, and Company, 1922), 60-65.

u rad su bile uključene i njezine dvije starije kćeri.³⁰ Osim toga, pod njenim pokroviteljstvom osnovana su mnoga ženska dobrotvorna društva, škola za njegovateljice, Dom za invalide Rusko-japanskog rata, sanatorij za tuberkulozne itd.³¹ Ono što se Nikoli i Aleksandri pripisuje kao nedostatak je povučенost od vanjskog svijeta, koju je carski par preferirao.³² Većinu vremena provodili su mirno u Aleksandrovoj palači u Carskom Selu, a ionako zatvoreni krug oko njih još se više zatvorio rođenjem njihovih petero djece. Steinberg i Hrustaljev kod Aleksandre, kao i kod Nikole, naglašavaju religioznost kao jednu od istaknutih osobina.³³ No većina povjesničara danas dvoji oko njezina utjecaja na Nikolu. Tadašnji demokratski političari negodovali su zbog caričina bliskog odnosa s Grigorijem Rasputinom, bojeći se da njih dvoje vladaju Rusijom iz sjene. Steinberg i Hrustaljev uočavaju da se u Aleksandrinim pismima Nikoli vidi caričino beskompromisno povjerenje u čovjeka koji je liječio njezina bolesnog sina i za kojeg je vjerovala da posjeduje nepogrešiv instinkt i veću mudrost od svih carevih savjetnika i eksperata.³⁴ Živanov također naglašava njezino miješanje u vlast te smatra da je Aleksandru na uključivanje u politiku (osim Rasputina) motivirala i snažna želja da „osigura carsku veličinu“ nasljedniku Alekseju.³⁵ No, može se primijetiti da je Aleksandra Fjodorovna kao žena posljednjeg ruskog cara stigmatizirana, najviše zahvaljujući boljševičkoj propagandi i marksističkoj historiografiji.

U šest godina braka Nikola i Aleksandra dobili su četiri kćeri.³⁶ Olga, Tatjana, Marija i Anastazija vrlo su dobro opisane u djelu *The Romanov Sisters: The Lost Lives of the Daughters of Nicholas and Alexandra* autorice Helen Rappaport. Iako politički nisu bitne, Rappaport im daje značaj kao žrtvama ne samo boljševičkog terora, već i zatvorenosti ruskog dvora i povučенosti njihovih roditelja. Nesumnjivo je da su princeze slijedile obrazac ponašanja svojih roditelja, jedini koji su znale. Družile su se uglavnom međusobno, učile ono što se očekivalo da žene visokog roda moraju znati, primjerice engleski i francuski, ali o vanjskom svijetu i surovj stvarnosti znale su vrlo malo. Navikle na život u zatvorenom krugu obitelji, četiri sestre bile su međusobno vrlo povezane i gotovo ih je nemoguće promatrati odvojeno, zbog čega su već tijekom života često nazivane jednostavno OTMA. Za razliku od većine historioografa, Rappaport ih ne prikazuje samo kao careve kćeri, već ih analizira kao djevojke s različitim osobnostima i karakterima, svaku veliku kneginju pojedinačno, izvlačeći ih pritom iz kolektivne anonimnosti.³⁷ Položaj velikih kneginja, naziv koji su princeze nosile kao kćeri ruskog cara, zasjenjen je rođenjem dugo očekivanog

³⁰ Anna Viroubova, *Memories of the Russian Court* (London: Macmillan and Co., 1923), 79.

³¹ Živanov, *Pad Ruskog Carstva I*, 122-123.

³² Dehn, *The Real Tsaritsa*, 65; Viroubova, *Memories of the Russian Court*, 11.

³³ Steinberg i Khrustal'ev, *The Fall of the Romanovs*, 31-34.

³⁴ Ibid., 34-35.

³⁵ Živanov, *Pad Ruskog Carstva*, 133.

³⁶ Olga je rođena 1895., Tatjana 1897., Marija 1899. i Anastazija 1901. godine.

³⁷ Opširnu analizu četiriju princeza Romanov vidi u: Helen Rappaport, *The Romanov Sisters: The Lost Lives of the Daughters of Nicholas and Alexandra* (New York: St. Martin's Press, 2014); Helen Rappaport, *The Last Days of the Romanovs: Tragedy at Ekaterinburg* (New York: St. Martin's Press, 2009), 70-76.

muškog nasljednika. Zakon, naime, nije dopuštao da prijestolje naslijedi žena.³⁸

Jedini sin Nikole i Aleksandre, Aleksej, rođen je 1904. godine, u razdoblju rata između Rusije i Japana (1904 – 1905). Rođenje prijestolonasljednika Alekseja okrenulo je carski par ne samo prema većoj religioznosti (Nikola i Aleksandra bili su vrlo pobožni), već i prema misticizmu. Alekseju je već sa šest tjedana otkrivena hemofilija.³⁹ Život mu je nekoliko puta bio ugrožen i sva je pažnja većinom bila usmjerena prvenstveno na njega. Bojali su se da ga ni narod ni vlada neće prihvatiti kao budućeg cara zbog zdravstvenog stanja. Mladome caru je čak bilo zabranjeno trčati, igrati se i voziti bicikl. Iz tog je razloga u Carsko Selo doveden Grigorij Rasputin, čovjek poznat po navodno iscjeliteljskim moćima, za kojeg su neki članovi obitelji vjerovali da jedini može ozdraviti prijestolonasljednika. Aleksej je uz sebe imao i cijeli niz drugih „pomagača“, od liječnika i učitelja do ostalih ljudi s kojima je provodio većinu vremena. Na usluzi su mu stalno bile i sestre. Nesumnjivo je da je Aleksejevo stanje utjecalo djelomice i na povlačenje carske obitelji iz javnosti, ne uzimajući u obzir druženja s brojnom obitelji u Rusiji i inozemstvu. Gotovo sve u carskoj obitelji bilo je podređeno njemu, njegovim željama i mogućnostima.⁴⁰

Usporedno s propašću Ruskog Carstva, pala je i dinastija Romanov, koja je Rusijom vladala više od tristo godina. Život carske obitelji promijenio se iz temelja nakon abdikacije Nikole II. u ožujku 1917. godine. Romanovi su više od godinu dana proveli u zatočeništvu, koje je prošlo kroz tri etape – kućni pritvor u obiteljskoj palači u Carskom Selu, zatim guvernerova kuća u Tobolsku te, naposljetku, dom trgovca Ipatjeva u Jekaterinburgu. U posljednjoj, tzv. „Kući posebne namjene“, dočekali su tragičan kraj. U noći sa 16. na 17. srpnja 1918. godine, smaknuta je cijela carska obitelj, zajedno s četiri člana pratnje.⁴¹

3. Mitologizacija Romanovih

Podrijetlo riječ „mit“ izvorno je iz grčkog jezika i označava priču, govor, kazivanje. Mit se može definirati kao priča koja se razvija usmenim putem tijekom duljeg vremena.⁴² Dakako, pojam mita daleko je složeniji od ove definicije. Rječnici sveučilišta u Oxfordu i Cambridgeu sadrže po dvije definicije mita. Prema prvom i drugom rječniku definicije su međusobno vrlo slične. Prema prvoj definiciji mit je tradicionalna priča koja objašnjava ranu povijest ljudske zajednice te prirodne pojave i, prema oxfordskom rječniku, socijalne fenomene. Prema drugoj definiciji mit je ideja primljena u nekoj zajednici, ali koja je pritom neistinita.⁴³ Postoje različiti tipovi, oblici i tumačenja ovog pojma. U povijesti

³⁸ Spomenuti zakon je 1797. godine donio car Pavao I.

³⁹ Hemofiliju su nasljeđivali potomci engleske kraljice Viktorije. Imali su je njezin sin Leopold, a na svoje sinove su je prenijele i unuke Irena i Aleksandra.

⁴⁰ Rappaport, *The Last Days*, 80-84.

⁴¹ Više o povijesnom kontekstu (razdoblju vladavine Nikole II., revolucijama 1917. godine te smaknuću Romanovih) vidi u: Mirna Borovec, „Smrt Romanovih: od mita do stvarnosti“ (diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018).

⁴² Struna: Hrvatsko jezikoslovlje, <http://struna.ihjj.hr/naziv/mit/23604/>.

⁴³ Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/myth>, English Oxford Living Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/myth>.

može biti važna njegova politička i socijalna funkcija. Mit može pomoći u duhovnom ujedinjenju neke zajednice. Također, politička vlast koristi mitove i simbole kao sastavne dijelove umijeća upravljanja društvom.⁴⁴

Mit koji se veže uz carsku obitelj Romanov, jedan je od općepoznatih i vjerojatno najintragantnijih mitova u 20. stoljeću. On se odnosi na priču o preživjelima, koja je uslijedila nakon brutalnog smaknuća u podrumu Ipatjev-ljevog doma u Jekaterinburgu, ali i na stvaranje javne slike o svetoj carskoj obitelji. Stoga se može govoriti o dva aspekta mitologizacije sudbine obitelji Romanov. Prvi aspekt odnosi se na mit o članovima carske obitelji koji su preživjeli strijeljanje. On je razvio uporište na Zapadu zahvaljujući nekolicini čimbenika, koji će biti spomenuti u nastavku rada. Drugi aspekt odnosi se na percepciju carske obitelji u Rusiji. Mit o caru kao svetom uzoru nije novost u ruskoj povijesti, a sudbina Nikole II. i njegove obitelji ponovno je otvorila tu temu. Potaknula je pitanje svetosti posljednjeg ruskog cara i njegove obitelji. Na Zapadu i u Rusiji se ne može strogo povući okomica između percipiranja mita o carskoj obitelji Romanov. Pobornika vjerovanja u mit o preživjelima ima i u Rusiji. Također, Nikola II. najprije je kanoniziran u Ruskoj Pravoslavnoj Crkvi u inozemstvu, dakle na Zapadu. Međutim, uočljive su jasne razlike u zapadnoj i ruskoj historiografiji u odnosu prema mitologizaciji, kao i u prihvaćanju mita u široj javnosti. Kako bismo bolje razumjeli značajke ta dva karaktera mita o obitelji Romanov, napravljena je podjela.

3.1. Mit o carskoj obitelji Romanov

Posljednji članovi ruske obitelji Romanov danas vjerojatno ne bi u tolikoj mjeri oduševljavali javnost da ne postoji mitologizacija njihove sudbine koja je samo produbila zagonetku oko njihove ionako tajanstvene smrti. Što točno ovaj mit predstavlja? Na čemu počiva? Kako je pokrenut? Tko je sudjelovao u njegovu širenju?

Nekoliko je okolnosti izgradilo mit o preživjelim članovima obitelji Romanov. Prva značajna osobina mita jest šutnja sovjetske vlasti i proturječne obavijesti koje je vlast iznosila u javnost. Pod time se ne misli samo na zataškavanje ubojstva cijele obitelji i samog cara Nikole Romanova, već i na dugotrajno skrivanje pojedinosti događaja 16./17. srpnja 1918. te prebacivanje odgovornosti na lokalnu vlast u Jekaterinburgu. Druga i vrlo važna okolnost bila je nestanak njihovih tijela. Carsku obitelj nakon 16. srpnja 1918. više nitko nije vidio, ni žive ni mrtve.⁴⁵ Ova situacija usko je vezana uz prvu, jer je sovjetska vlast šutjela o mjestu grobnica. Treće što čini okosnicu mita pojava je samozvanaca Romanovih⁴⁶. Zanimljiv je podatak da su samozvanci više prihvaćeni na Zapadu

⁴⁴ Branislav Stevanović, „From Archaic to Modern (Political) Myth: The Causes, Functions, and Consequences“, *Facta Universitatis* 7/1 (2008): 25-41.

⁴⁵ Pod time ne mislimo na stražare Ipatjev-ljevog doma, već na lokalce. Romanove je rijetko tko mogao i vidjeti, s obzirom na strogu zaštitu i visoku palisadu oko kuće. Posljednje su ih vidjele dvije žene, koje su 15. srpnja došle očistiti kuću i kojima je bilo zabranjeno pričati s obitelji.

⁴⁶ Pojava samozvanaca karakteristična je za rusku povijest. Osim pojave lažnih Alekseja i Anastazija nakon ubojstva Romanovih, specifičan i poznat slučaj je onaj početkom 17. stoljeća u tzv. Doba smutnje kada se pojavilo nekoliko Lažnih Dmitrija

nego u samoj Rusiji. Pojavio ih se cijeli niz, no bit će istaknuto nekoliko njih, među njima i javnosti najpoznatiji slučaj „preživjele Anastazije“.

3.1.1. Proturječne obavijesti

Službena vijest o smrti Nikole II. objavljena je u novinama *Uralski radnik* 22. srpnja 1918. godine. U novinama je navedeno da je „zbog dolaska bijelih i monarhističke urote, po odluci Uralsovjeta, strijeljan Nikola Romanov, a njegova je obitelj evakuirana na sigurno mjesto“.⁴⁷ To je bila službena objava koju je potvrdila Moskva. Smaknuće bivšeg cara prikazano je kao „narodna kazna“.⁴⁸ O sudbini carice i petero djece boljševici su vješto šutjeli čak nekoliko godina, iako su materijali istrage ubojstva upućivali na smrt svih članova carske obitelji i njihove posluge. Postojalo je nekoliko razloga zašto nisu htjeli dati odgovor na to pitanje.

Ruski autori Radzinski i Plotnikov navode dva telegrama poslana iz Jekaterinburga u Moskvu 17. srpnja, neposredno nakon smaknuća. Prilikom slanja prvog telegrama u kojem je istaknuto da je smaknut Nikola II., pozvan je i V. Vorobjov, urednik *Uralskog radnika*, što je kasnije i objavljeno u navedenim novinama. Plotnikov naglašava da je bilo zabranjeno objaviti da nije ubijen samo bivši car, nego i cijela njegova obitelj. Stoga je, kako u Kremlju ovaj telegram ne bi shvatili doslovno, kasnije istog dana u Moskvu poslan još jedan tajni telegram zaštićen šifrom. Dešifrirao ga je istražitelj Sokolov, a u njemu je navedeno da se „prenese Sverdlovu da je cijela obitelj završila kao car“ te da se službeno proglasi da je „obitelj poginula pri evakuaciji“.⁴⁹ Neki autori smatraju upitnom originalnost ovog telegrama. Primjerice, Genrih Ioffe se pita zašto nije direktno poslano Jakovu Sverdlovu⁵⁰, nego Gorbunovu, Lenjinovu pomoćniku.⁵¹ Plotnikov, s druge pak strane, ne dovodi u pitanje takav način komunikacije, tvrdeći da je praksa boljševika bila ne navoditi Lenjinovo ime u telegramima takve vrste. Gorbunov je telegrame primao i prosljeđivao Sverdlovu.⁵² Tako je Sverdlov 18. srpnja na zasjedanju Prezidija CK objavio da je car Nikola Romanov ubijen. Međutim, spomenuto je da su njegovi žena i sin prevezeni na sigurno mjesto.

kao pretendenata na carski tron. Dmitrij je bio sin cara Ivana IV. Groznog, ubijen kao 8-godišnji dječak u Ugljiču 1591. godine pod nerazjašnjenim okolnostima. Isto kao i kod posljednjih Romanovih, narod je proširio glasine da je Dmitrij još uvijek živ, što je i potenciralo kasniju pojavu Lažnih Dmitrija.

⁴⁷ Robert K. Massie, *The Romanovs: The Final Chapter* (London: Head of Zeus Ltd., 2013), 14; Edvard Radzinskij, „Господи... спаси и усмири Россию“: Николай II: жизнь и смерть (Moskva: Vagrius, 1993), 408.

⁴⁸ Mihail Diterih, *Убийство царской семьи и членов Дома Романовых на Урале* (Vladivostok: 1922), 5.

⁴⁹ Ivan Plotnikov, *Правда истории. Гибель царской семьи* (2003), 246.

⁵⁰ Jakov Sverdlov je bio visokopozicionirani član Partije i Prezidija Centralnog komiteta, koji se početkom srpnja 1918. u Moskvi sastao s Filipom Gološčokinom, vojnim komesarom i jednim od vodećih uralskih boljševika, gdje su raspravili pitanje sudbine Romanovih. Vidi u: Pavel M. Bykov, *Последние дни Романовых* (Sverdlovsk: Uralkniga, 1926), 106.

⁵¹ Genrih Ioffe, *Революция и судьба Романовых* (Moskva: Izdatel'stvo Algoritm, 2002), 341.

⁵² Plotnikov, *Правда истории*, 246.

O kćerima i članovima pratnje nije rečeno ništa.⁵³

Dolazi se do prvih nejasnih izjava i prešućivanja pitanja o sudbini ostatka ukućana Ipatjevljevog doma. Kao što je bilo spomenuto, u *Uralskom radniku* objavljeno je da je obitelj prevezena na sigurno mjesto, dok se u moskovskim *Izvjješćima*, u kojima je iznesen govor J. Sverdlova, u istom kontekstu spominju samo Aleksandra i Aleksej. Na to upućuje Plotnikov koji zamjenu ne smatra slučajnom i konstatira da je ona stvorena upravo radi zbunjivanja javnosti.⁵⁴ Od tada su krenule i razvijale se razne priče o tome da su kćeri Nikole Romanova preživjele smaknuće. Par dana nakon smaknuća, vijest o ubojstvu bivšeg ruskog cara osvanula je u londonskom *Timesu* i američkom *New York Timesu*. Važno je napomenuti da je laž o preživjelima članovima obitelji poticala upravo boljševička vlast, kao i širenje te dezinformacije izvan granica države. Prema Plotnikovu, napeti politički odnos s Njemačkom bio je jedan od razloga za takve postupke. Njemačka je javno izrazila zabrinutost za sudbinu „njemačkih princeza“, na što je boljševička vlada odgovorila da su Aleksandra Fjodorovna i kćeri prevezene u Perm na sigurno. U kolovozu je čak postojala i inicijativa da ih se prebaci u Njemačku, no najesen je ta ideja bila napuštena.

Lenjin, Sverdlov i ostatak političkog vrha nije želio produbljivati međusoban jaz europskih velesila, pogotovo jaz između Njemačke i Velike Britanije, s čijim su dvorovima i Nikola i Aleksandra bili u krvnom srodstvu. Dobar primjer za to navodi Massie, koji iznosi zabrinutost njemačkog i britanskog dvora za Aleksandru i njezinu djecu. Naime, vijest o Nikolinu smaknuću brzo se proširila, a o ostatku je postojao tek izvještaj u kojem se navodi da su odvedeni na „sigurno mjesto“, nigdje ne napominjući kamo i kuda. Iako su se i njemačka i britanska vlada trudile saznati kamo su nestali, samo su Englezi izrazili sumnju u navodno spašavanje, pa su stoga u Jekaterinburg poslali svog veleposlanika u Sibiru, sira Georgea Eliota, kojeg su uvjerali da je tog dana viđen vlak sa spašenima, kako odlazi iz grada. Tog iskaza sovjetska vlada držala se nekoliko godina, sve dok nisu izneseni dokazi o likvidaciji svih ukućana doma Ipatjeva.⁵⁵ To je značilo da su uz bivšeg cara i njegovu suprugu ubijena i njihova djeca, od kojih su Anastazija i Aleksej bili maloljetni.⁵⁶ Regicid takvog tipa (u kojem je smaknut ne samo vladar, već i cijela njegova obitelj) i smaknuće bez prethodnog suđenja potvrdili su surovost boljševika. Također, ne smije se zaboraviti činjenica da je uz njih ubijeno i četvero članova careve pratnje u Jekaterinburgu.⁵⁷ Troje njih, osim liječnika, bilo je skromnog podrijetla. Njih je režim, barem iz klasnog razloga, trebao zaštititi.

Kremlj je u početku odbijao tvrdnju da su svi smaknuti. Priča o preživjelima članovima obitelji Romanov ubrzo je dobila pobornike i na Zapadu. Paradoksalno tome jest što je službena izjava sovjetskih vlasti našla čvrsto uporište izvan sovjetskih granica. Svojevrsno priznanje o smaknuću svih članova carske

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid., 249.

⁵⁵ Massie, *The Romanovs*, 14-16.

⁵⁶ Olga je imala 22, Tatjana 21, Marija 19, Anastazija 17 i Aleksej 13 godina.

⁵⁷ Carsku pratnju koja je pogubljena s Romanovima činili su liječnik Jevgenij Botkin, sluškinja Ana Demidova, kuhar Ivan Haritonov i sobar Aleksej Trupp.

obitelji dao je sovjetski historiograf Pavel Bikov.⁵⁸ Unatoč tome te mnogobrojnim dokazima koji su upućivali na smaknuće svih članova carske obitelji Romanov, rasprostranilo se i vjerovanje u mit o preživjelim članovima. Ono je najviše prihvaćeno na Zapadu, među ruskim emigrantima.

Moguće se je složiti s ruskim autorom Plotnikovom, koji tvrdi da je proturječnim obavijestima svrha bila zbuniti javnost. Lako se izgubiti u njihovoj analizi. U kratko vrijeme pojavilo ih se mnoštvo, od onih u javnim glasilima do onih u tajnim telegramima. Jedino što im je bilo zajedničko jest vijest o strijeljanju Nikole II. O sudbini ostalih malo je toga rečeno, osim floskule o odvođenju na „sigurno mjesto“. Vidljivo je da se na nekim mjestima, osim Nikole, spominju još samo Aleksandra i Aleksej. O kćerima se govorilo tek na upit britanske vlade. Njihovo nespominjanje može se protumačiti u smislu da su boljševici velike kneginje smatrali manje važnima u političkom kontekstu te u odnosu na Alekseja kao prijestolonasljednika i budućeg cara.

3.1.2. Nestanak tijela

Važno pitanje na kojem se temelji mit o obitelji Romanov pitanje je nestanka njihovih tijela nakon smaknuća. Istraga „bijelih“ na čelu s istražiteljem Nikolom Sokolovom, a o čemu pišu Diterihs i Wilton, donijela je mnoštvo dokaza koji su upućivali na to da se ostatci smaknutih nalaze na području Koptjakovske šume nedaleko od Jekaterinburga. Ponovni ulazak „crvenih“ i njihova konačna pobjeda onemogućili su daljnje istraživanje. Mjesto ukopa članova obitelji ostalo je nepoznato sve do 1979. godine kada je šaćica znatizeljnih pojedinaca otkrila veću grobnicu. Međutim, na javno objavljivanje i iskapanje čekalo se do 1991. godine. Druga, manja grobnica pronađena je 2007. godine. Složenost slučaja prouzročila je mnogobrojne probleme. Neusuglašenost u forenzičkoj istrazi i umiješanost Ruske Pravoslavne Crkve samo su jedni od njih. Iako većina vjeruje da se doista radi o posmrtnim ostacima carske obitelji, što dokazuje i znanstvena istraga, pojedini elementi ometaju zaključavanje slučaja.

Članovi obitelji Romanov su smaknuti i njihova su tijela nestala. Istraga je započela tek ulaskom „bijelih“ u grad Jekaterinburg. Međutim, temeljito je provedena tek nekoliko mjeseci kasnije pod vodstvom istražitelja Sokolova i donijela je mnoštvo dokaza o ubojstvu svih članova obitelji, ali temeljni dokaz – njihova tijela – niti tada nisu pronađena. Nakon što je grad Jakaterinburg ponovno osvojila Crvena armija slučaj je takoreći prepušten povijesti. Međutim, posljednjih desetljeća 20. stoljeća i popuštanjem Sovjetskog Saveza pred promjenama, mnoštvo historioografa, ruskih i zapadnih, kao i ostalih pojedinaca, odlučilo se okrenuti tom pitanju.

Najtemeljitija obrada rezultata istrage, provedene nekoliko mjeseci nakon smaknuća, donosi se u djelu generala Mihaila Konstantinoviča Diterihsa *Ubijstvo carskoj sem'i i členov doma Romanovyh na Urale* iz 1922. godine. Diterihs je u vrijeme građanskog rata zapovijedao Sibirskom armijom te od siječnja do srpnja 1919. nadgledao istragu pod vodstvom istražitelja Nikole Sokolova.

⁵⁸ „Последние дни последнего царя“ u *Sbornik dokumentov, odnosjashchihsja k ubijstvu Imperatora Nikolaja II i ego sem'i*, <http://rus-sky.com/history/library/docs.htm#16>.

Nešto manje detaljnu analizu, ali podjednako dobru, u djelu *The Last Days of the Romanovs* iznosi i britanski novinar Robert Wilton, dopisnik novina *The Times*, koji je također pomagao Sokolovu u njegovu radu.

Prema Diterihu, u vrijeme kad je Bijela garda ušla u Jekaterinburg, točnije 25. srpnja 1918. godine, postojale su vrlo različite verzije i glasine o ubojstvu, primjerice da su cara zakopali u dvorištu, zbog čega je i ono prekopano. Također, prekopali su i svaki humak na gradskom groblju, tražeći tijela članova obitelji Romanov među kostima žrtava boljševičkog režima, a bile su proširene i glasine o bacanju s privezanim kamenjem u gradski ribnjak.⁵⁹ Službena istraga slučaja započela je tek spomenutim dolaskom bjelogardejaca, ali i Diterihs i Wilton se slažu da je izbor prvih dvaju istražitelja bio nesretan. Diterihs pritom opisuje prvog istražitelja Namjotkina kao nepažljivog i nemarnog, bez inicijative i ideje, koji je predmete na mjestu ubojstva (Ipatjev dom) površno opisao i nije ih fotografirao, a zamjera mu i zanemarivanje vanjskog obilaska kuće, kao i nepregledavanje zidova, ograde, bačenih predmeta i ostalih detalja koji bi pomogli u rješavanju slučaja.⁶⁰ Ono što se najviše zamjera Namjotkinovom radu, neprofesionalan je pristup obilasku Ganjine Jame, za koju se smatralo da su u nju bačena tijela. Tu je napravljena nepopravljiva šteta za buduću istragu, jer su svi tragovi zatrti. S obzirom na nemar prve istrage, Namjotkin je mjesto početkom kolovoza prepustio Ivanu Sergejevu. Diterihs kritizira i Sergejeva te ga, kao i Namjotkina, smatra neprofesionalnim.⁶¹ Ipak, priznaje mu i određene pomake, poput pažljivijeg pregleda mjesta ubojstva i dobivanja korisnih zapisa s telegrafa. Koptjakovska šuma u šest mjeseci njegova rada nije pretraživana. Navodi se da su ti događaji potaknuli nezadovoljstvo među oficirima. Iz tog su razloga oficiri pokrenuli vlastitu istragu, no ona međutim, nije rezultirala uspjehom.

U siječnju 1919. izabran je Nikola Aleksejevič Sokolov, inače glavni istražitelj Omskog okružnog suda.⁶² Sokolovljev rad, koji je kasnije osobno pretočio u knjigu *Ubištvo carskoj sem'i* (1925), vrlo je važno spomenuti kao jedan od glavnih izvora rasvjetljavanja slučaja, nerazjašnjenog gotovo do kraja stoljeća. Sokolova za glavno polazište uzimaju kasniji istražitelji, a na njega se, uz Diterihsa i Wiltona, kao na glavne izvore, referiraju suvremeni autori i historiografi. Sokolov je točno odredio mjesto, vrijeme i uvjete pronalaska predmeta kao materijalnih dokaza te im utvrdio vrstu, svojstva, kvalitetu, značenje i iznio pretpostavke o tome kome su pripadali. Prema Diterihu, od samog je početka bio uvjeren da je cijela carska obitelj ubijena, a na to su ga naveli i tragovi krvi u podrumu, koji su sugerirali da je ubijen više nego jedan čovjek, kao i razbacanost tragova metaka, koji su ukazivali na borbu za život i pucanje bez reda.⁶³ Što se tiče najintrigantnijeg pitanja, onoga gdje su Jakov Jurovski⁶⁴ i ostali sudionici sakrili grob Romanovih, Sokolov je pristupio vrlo

⁵⁹ Diterihs, *Убийство царской семьи*, 35.

⁶⁰ Ibid., 37-38.

⁶¹ Ibid., 54.

⁶² Ibid., 74.

⁶³ Ibid., 93-94.

⁶⁴ Jakov Jurovski je bio član Uralskog sovjeta i Čeke, a od lipnja 1918. godine zapovjednik Ipatjevljevog doma. Proveo je cijeli postupak smaknuća Romanovih, od

ozbiljno, s nekoliko pretpostavki i teza. Stoga je pokrenuto detaljno istraživanje područja Ganjine jame i okolnih rudarskih iskopina, koje su bile prilično sakrivene gustom šumom, udaljene od glavnog puta i nisu bile korištene posljednjih 12 godina. Prema iskazima svjedoka, prvenstveno seljaka iz okolice, Sokolov je iznio, pokazat će se kasnije, istinitu tezu da su postojale dvije akcije pokapanja tijela. Tome su u prilog išli već spomenuti i međusobno podudarni iskazi mještana koji su svjedočili o povratku Jurovskog, Nikulina, Jermakova⁶⁵ i još nekoliko ljudi u Koptjakovsku šumu, čiji je tada nepoznati posao na tom području trajao do 19. srpnja. Primijećeno je da je tih dana prošlo mnoštvo automobila, kola i kočija, a među njima i teretnjak s bačvama, koji je ostavljao miris benzina. Istraga u području Ganjine jame potkrijepila je iskaze, jer su, u blizini mjesta gdje je zapeo auto, pronađeni ognjište i ostatci zagorjelih daščica, ne od vatre, nego od sumporne kiseline.⁶⁶

Treba napomenuti da su se svi tragovi koncentrirali na 3-4 mjesta oko Ganjine jame, najviše oko tzv. jame br. 7, na čijem je dnu još u kolovozu 1918. nađeno nekoliko ostataka koji su nedvojbeno pripadali stanarima Ipatjeve kuće, između ostalog gornja čeljust dr. Botkina, caričina naušnica i neki dijelovi ljudskog tijela, primjerice prst. Jamu je kasnije još pozornije istražio Sokolov, otkrivši još tri velika komada kostiju, krhotine skupocjenog nakita i različite sitne predmete, poput gumbā i kopči. Nađeno je i truplo malenog psa koji je pripadao Anastaziji, a veliku pozornost su mu zaokupili komadići neke tvari pomiješane s glinom, za što se pretpostavljalo da je rastopljeno salo sa spaljenih tijela. Međutim, Sokolov nije raspolagao instrumentima kojima bi to dokazao. Takvi zaključci mogli su se utvrditi samo laboratorijskom ekspertizom. Kao što se kasnije pokazalo, Sokolov je bio na dobrom tragu, ali unatoč mnogobrojnim dokazima da je ubijeno svih jedanaestero ukućana Ipatjevlevog doma, mogućnost pronalaska tijela u jami br. 7 je isključena.⁶⁷

Unatoč mnogobrojnim različitim glasinama u Rusiji, ali i u inozemstvu, o preživjelim članovima obitelji, pogotovo tijekom prvih nekoliko godina nakon ubojstva, kao i tvrdnjama sovjetske vlasti da su odvedeni na „sigurno mjesto“, Sokolova mit o preživjelim nije pokolebao u mišljenju da je te noći ubijeno jedanaestero ljudi, što je potvrdio objavljivanjem svoje knjige sredinom 20-ih godina 20. stoljeća. Njegov rad je, naime, naglo zaustavljen u srpnju 1919., kad je Jekaterinburg ponovno zauzela Crvena armija. Bio je prisiljen bježati, ali je sa sobom pritom odnio brojne materijale i istraživanju se nastavio posvećivati i nakon bijega, tražeći pomoć i kod brojnih ruskih emigranata. Njegovo djelo uzburkalo je javnost. Činjenicu da su svi ubijeni i način na koji su ubijeni,

strijeljanja do ukapanja tijela, te se često navodi kao glavni egzекutor carske obitelji. Uz Jakova Jurovskoga, najčešće se spominju imena Grigorija Nikulina i Petra Jermakova kao glavnih izvršitelja smrtne kazne. Sastav odreda za strijeljanje bivšeg cara predstavlja posebno pitanje kako kod izvora, tako i kod suvremenih autora. Vidi više: Ivan Plotnikov, „О команде убийц царской семьи и её национальном составе“, Ural 9 (2003). <http://magazines.russ.ru/ural/2003/9/plotnik.html> (posjet 17. 6. 2017); Plotnikov, Правда истории., 189-192; Radzinskij, „Господи... спаси и усмири Россию“: Николай II: жизнь и смерть, 454-455.

⁶⁶ Diterihs, Убийство царской семьи, 110.

⁶⁷ Ibid., 111-114.

nisu svi prihvaćali.⁶⁸ Rad Nikole Sokolova priznat je posthumno, kao i zasluga za konačno otkrivanje istine.⁶⁹ U svakom slučaju, i ovako je postignut korak naprijed. Massie piše da je publikacija Sokolovljeva djela, a uz to i prihvaćanje istine, prisilila Sovjetski Savez na promjenu priče o sudbini carice i njezine djece. Nakon osam godina poricanja njihove smrti, Moskva je morala spasiti svoj ugled, narušen objavljivanjem nespornih dokaza u Sokolovljevoj knjizi. Te 1926, kad je Pavel Bikov objavio sovjetsku verziju njegova rada, u kojoj priznaje smaknuće cijele obitelji, političke i gospodarske prilike već su uvelike bile promijenjene. Nijemci više nisu izražavali zabrinutost za sudbinu njemačke princeze i njezine djece, Lenjin je umro, a pitanje ubojstva u Jekaterinburgu već je polako odlazilo u zaborav.⁷⁰ Bikov je u svom radu samo spomenuo, ne opisujući detaljno, da su tijela obitelji Romanov odvezena dalje od područja Ganjine Jame, te pokopana u „močvarnom području“.⁷¹

Robert K. Massie, američki povjesničar i profesor, autor je nekoliko djela s naglaskom na rusku dinastiju Romanov. Godine 1995. izdano je njegovo djelo *The Romanovs: The Final Chapter* u kojem vrlo dobro opisuje pod kojim se okolnostima stvorio mit o carskoj obitelji, kao i rizik koji su na sebe preuzeli ljudi kojima suvremena Rusija može biti zahvalna za konačno završavanje tog poglavlja svoje povijesti. To su prije svega Aleksandar Avdonjin i Gelij Rjabov. Geolog Avdonjin je već tada bio poznat u gradu kao najbolji poznavatelj tog razdoblja te je 1976. započeo suradnju s Gelijem Rjabovom. Gelij Rjabov, tada poznati redatelj i pisac, u Jekaterinburg je stigao povodom izlaska svog filma *Rođenje Revolucije*. Gelij Rjabov je nakon posjeta Ipatjevoj kući koja je tada bila zatvorena za posjetitelje, a koju je on posjetio uz dozvolu policije, priznao je da je “osjetio moralnu dužnost i misiju napisati knjigu o tome što se dogodilo tim ljudima“.⁷² Izdao je knjigu *Kak eto bylo. Romanovy. Sokrytie tel, poisk, posledstviya* (Как это было. Романовы. Соккрытие тел, поиск, последствия) 1998. godine i u njoj opisao težak put istraživanja mjesta careve grobnice. Avdonjin i Rjabov u tajnosti su započeli posao istraživanja ostataka Romanovih. Rjabov je preuzeo rad u arhivima i na pisanim materijalima, dok je Avdonjin preuzeo posao na terenu na kojem je, kao geolog, svakodnevno radio. Obojica su bili svjesni da je posao koji su prihvatili vrlo opasan. Zbog toga je Rjabov tražio službeno dopuštenje za rad u arhivima pod „krinkom“ istraživanja povijesti sovjetske milicije.⁷³ Pretpostavku o nalazištu donijeli su nakon pomnog proučavanja istraživanja Sokolova i Bikova, posebno s naglaskom na jednu fotografiju istražitelja Sokolova iz 1919., koja je i objavljena u njegovom djelu. Riječ je o

⁶⁸ Sokolovljevi zaključak bio je neprihvaćen među Romanovima u emigraciji. Nikola Nikolajevič, vrhovni zapovjednik ruske vojske u Prvom svjetskom ratu i carska udovica, Nikolina majka Marija Fjodorovna, odbili su sastati se s njim, uvjereni u to da je obitelj još živa. Vidi u: Paganuzzi, *Правда об убийстве царской семьи*, 29-30.

⁶⁹ Massie, *The Romanovs*, 16-17.

⁷⁰ Ibid., 17.

⁷¹ Вукон, *Последние дни*, 3-26.

⁷² Massie, *The Romanovs*, 21-22.

⁷³ Gelij Rjabov, *Как это было. Романовы. Соккрытие тел, поиск, последствия* (Moskva: Politburo, 1998), 20-31.

fotografiji Koptjakovskog puta, na mjestu gdje je u blatu zapeo kamion i gdje je izgrađen most od drvenih daski za prelazak preko tog dijela. Ono o čemu su Avdonjin i Rjabov posebno razmišljali, bio je period u kojem su se Jurovski i ostali sudionici trebali vratiti do grada, no ipak su se vratili mnogo kasnije. To ih je navelo na zaključak kako se u tom dijelu, udaljenom nekoliko kilometara od Ganjine jame, a gdje Sokolov nije kopao, nešto događalo. Ne treba posebno naglašavati da je zadatak koji su si zadali bio poprilično naporan jer su prošla desetljeća otkad je fotografija nastala, a najveći problem bio je nestanak istog puta.⁷⁴ Uz tu fotografiju, treba spomenuti i onu koja je nastala sredinom 20-ih godina 20. stoljeća. Na toj je fotografiji prikazan Petar Jermakov kako stoji na spomenutom mostu, a nekoliko metara iza njega s lijeve strane vidljiv je komad bijele tkanine, za koju Plotnikov smatra da obilježava mjesto, kako on naziva, „malog ukopa“.⁷⁵

U svibnju 1979. Aleksandar Avdonjin i Gelij Rjabov su, s još četvero ljudi, otkopali skriveni grob carske obitelji Romanov i ostalih ubijenih u domu Ipatjeva. Pronašli su tri lubanje. Prema mišljenju Avdonjina, zbog stanja emocionalnog šoka poslije otkrića kostiju i neadekvatnih instrumenata, ali najviše zbog straha dane budu otkriveni, nisu nastavili iskapanje. Rjabov je dvije lubanje odnio sa sobom u Moskvu, dok je Avdonjin jednu, za koju je pretpostavljao da je careva, držao kod sebe u kući. Poslije godinu dana, tj. 1980, nakon nastojanja Gelija Rjabova da pronađeni ostaci budu istraženi u Forenzičkoj službi Ministarstva zdravlja te nakon što je to nastojanje ipak odbijeno, Rjabov i Avdonjin su posmrtno ostatke vratili na mjesto na kojem su ih pronašli. Pritom su otkrili i četvrtu lubanju, ali su mjesto pronalaska ipak zatajili. Prema vlastitom priznanju, odlučili su čuvati tu tajnu, sve dok se ne promijeni stanje u državi. Rusija koja se nalazila u sklopu SSSR-a tada još nije bila spremna za ove vijesti. Stoga se o otkriću grobnice obitelji Romanov šutjelo još cijelo jedno desetljeće, točnije do 1991. i njezina ponovnog iskapanja.⁷⁶

O važnosti otkrivanja ostataka obitelji Romanov govori i podatak da se istrazi pristupilo neposredno nakon izbora Borisa Jeljcina za predsjednika. On je naime dao svoj pristanak za veliku medijsku eksponiranost čitave istrage, što znači da je kamera bio zabilježen svaki trenutak iskapanja. Ubrzo nakon tog istraživanja zanimanje medija je poraslo. Nakon duge analize utvrđeno da kosti pripadaju devetorim ljudima, a ne njima jedanaestero koliko ih je smaknuto. Detaljnijom analizom ustanovljeno je da nedostaju ostatci jedne muške i jedne ženske osobe. Upravo kao što i Jurovski navodi u svojim zapisima. Plotnikov navodi još nekoliko stražara koji su pomagali u pokapanju te također spominje dva tijela koja su pokopana na drugom mjestu. Moguće je da su u pitanju bili ostatci koje se krenulo spaljivati. Plotnikov navodi da su posmrtni ostaci jednog od tih dvaju pronađenih tijela podudarni s mogućim ostacima tijela prijestolonasljednika Alekseja. No, ostaci drugoga pronađenog tijela pripadali su ženskoj osobi te su bili nedosljedni i proturječni. Moguće je da proturječnost proizlazi iz činjenice da se pokapalo noću te se zbog slabe vidljivosti nije moglo razaznati

⁷⁴ Ibid., 60-64.

⁷⁵ Plotnikov, *Правда истории.*, 338-350.

⁷⁶ Rjabov, *Как это было*, 273-277.

čije je tijelo, uz Aleksejevo, u pitanju. Kako se navodi u djelu *Bilješka* Jakova Jurovskog⁷⁷, smatralo se da je u pitanju Aleksandra Fjodorovna, no kasnije se shvatilo da je riječ o drugoj ženskoj osobi, pa se u različitim iskazima spominju imena Ane Demidove i velike kneginje Anastazije.⁷⁸ Zbog izrazite težine slučaja⁷⁹, u Jekaterinburg je poslan iskusni forenzički antropolog Sergej Abramov čiji je primarni posao bio otkriti čiji su posmrtni ostatci u pitanju.

O daljnjoj forenzičkoj ekspertizi iscrpno piše spomenuti Massie. Postojali su brojni problemi koji su otežavali i odugovlačili analizu. Prvi problem nastao je zbog dolaska Abramova iz Moskve u Jekaterinburg, grad čiji su predstavnici smatrali da je analiza pronađenih ostataka isključivo njihov posao. Iz tog su razloga izrazito otežavali Abramovljev posao, u početku mu ne dopuštajući fotografiranje lokacije koja se istraživala i zabranjujući mu prebacivanje istrage u Moskvu, gdje bi njegov rad bio znatno olakšan. Drugi problem bio je financijski, pa je Abramov bio primoran pronaći sponzore koji su mu osigurali daljnji rad. Treći problem bio je vezan uz nedostatak modernih instrumenata i nazadnost tehnologije. Ipak, i sa svojim posebnim sustavom identificiranja posmrtnih ostataka, Abramov je do ljeta 1992. iznio zaključke svoje analize, utvrdivši da među identificiranima nedostaju tijela mladog Alekseja i velike kneginje Marije.⁸⁰ Nadalje, Massie u svom djelu prati razvoj istrage koja se proširila izvan granica Rusije te su u njoj sudjelovali američki i britanski forenzičari koji su pomoću moderne i preciznije opreme i pomoću tima svjetski poznatih stručnjaka, konačno identificirali sve pronađene ostatke. Prema Massieju, glavni razlog dolaska stručnjaka iz inozemstva bio je sukob između Moskve i Jekaterinburga oko preuzimanja inicijative za identifikaciju posmrtnih ostataka. Točnije, dok je Abramov predstavljao Moskvu, američka je grupa stručnjaka s prestižnog Sveučilišta na Floridi s dr. Williamom Maplesom na čelu, niti ne znajući, postala „tim Jekaterinburg“, s obzirom da je u tom gradu nedostajalo respektabilnih

⁷⁷ Pismo svjedočanstvo Jakova Jurovskoga jednostavnog naziva *Bilješka* dokument je koji se treba uzeti kao važan izvor u razjašnjenju pitanja sudbine Romanovih i njihove pratnje, unatoč sumnji u njegovu autentičnost i pojedinim netočnim navodima. Ono po čemu *Bilješku* razlikujemo od ostalih iskaza Jurovskoga i drugih članova streljačkog voda, jest što nam ona pruža uvid ne samo u likvidaciju Romanovih, već i onoga što je uslijedilo, a što je i pojačalo mitologiziranje njihove smrti – skrivanje ostataka. *Bilješka* je potvrdila pretpostavke o ubojstvu svih jedanaestero ukućana Ipatjevljevog doma, dva ukopa i dva groba. Ovaj dokument je desetljećima bio zametnut u Centralnom Državnom arhivu Oktobarske revolucije, do 1989. kada je objavljen u časopisu *Iskra*. *Bilješka* Jakova Jurovskog u cijelosti se može pročitati na ruskom jeziku u: Gosudarstvennyj arhiv Rossijskoj Federaciji, <http://statearchive.ru> <http://statearchive.ru/docs.html>, <http://statearchive.ru/assets/images/docs/r11/> (posjet 20. 6. 2017); na engleskom jeziku u: Mark D. Steinberg i Vladimir M. Khrustalëv, *The Fall of the Romanovs* (New Haven & London: Yale University Press, 1995), 351-356.

⁷⁸ Jakov Jurovski u *Bilješci* piše o spaljivanju Ane Demidove. Vidi u: Plotnikov, *Правда уцморуу*, 329.

⁷⁹ Osim uništenja tijela sumpornom kiselinom, mnoge kosti bile su slomljene, što je svjedočilo o masakriranju žrtava i prije polijevanja kiselinom. Vidi: Massie, *The Romanovs*, 30.

⁸⁰ *Ibid.*, 31-35.

stručnjaka s tog područja.⁸¹ Američki forenzički antropolog William Maples slagao se s Abramovom u vezi s pripisivanjem ostataka Romanovima, ali su im se mišljenja razilazila u također jednom bitnom pitanju – problemu nestanka dvaju tijela. Točnije, sporni su bili posmrtni ostatci jedne od velikih kneginja, koja je zapravo bila jedna od najmlađih osoba među pronađenima. Dok je Abramov konstatirao da je Marija ta koja nedostaje, Maples je bio uvjeren da se radi o Anastaziji. Iako su uvažavali jedan drugoga, kompromis nije pronađen.

S obzirom na to da je slučaj Romanovih bio od izuzetne važnosti, kako za preživjele rođake carske obitelji i njihove potomke, tako i za zatvaranje jednog poglavlja ruske povijesti, pribjegli su novitetu u znanosti – DNK analizi. Ovakav način testiranja nije bio nepoznat u Rusiji, ali dr. Pavlu Ivanovu s Instituta za molekularnu biologiju u Moskvi, kojemu je taj zadatak bio povjeren, bilo je jasno da analizu ne mogu provesti u Rusiji te da još jednom trebaju tražiti pomoć zapadnih zemalja. Razlog tome je, kao i u prethodnom, bio nedostatak potrebne tehnologije, jer u Rusiji dotad s posmrtnim ostacima još nitko nije radio na ovakav način. Ovo je bio razlog sklapanju suradnje s britanskim znanstvenicima na čelu s dr. Peterom Gillom, ravnateljem Centra za molekularna istraživanja. Massie ulazi duboko u njihovu analizu i obrađuje probleme s kojima su se susreli pri identifikaciji, kao i poteškoće nastale nakon testiranja u kojima je glavnu ulogu vodio „znanstveni sukob“ s dr. Maplesom na čelu.⁸²

DNK ispitivanje ukazalo je da se radi o ostacima četiri muške i pet ženskih osoba. Nadalje, testiranjem nuklearne DNK potvrđeno je da je, među nađenima, petero osoba u krvnom srodstvu – oba roditelja i tri kćeri, što je čvršće potkrepljivalo pretpostavku da se radi o Nikoli i Aleksandri te Olgi, Tatjani i trećoj, tada još nedokazanoj, Mariji ili Anastaziji. Kako bi dobili ime, grupa znanstvenika oko dr. Gilla, ili tim *Aldermaston*⁸³, kako ih Massie naziva, pristupila je ispitivanju mitohondrijske DNK, za što je bilo potrebno pronaći žive rođake po ženskoj liniji. Sa stopostotnom sigurnošću, pomoću DNK princa Filipa, vojvode od Edinburgha i muža britanske kraljice Elizabete II, bez problema su identificirani ostatci carice Aleksandre i njezinih triju kćeri.⁸⁴ Veći problem je stvorilo testiranje Nikolinih ostataka. Tu se pribjegli različitim, ali neuspješnim rješenjima⁸⁵. Čak i kada su pronašli prikladne donore, groficu Kseniju Šeremetjevu Sfiris i grofa Jamesa Bannermana Carnegieja⁸⁶, nisu

⁸¹ Ibid., 47-48.

⁸² Za objašnjenje detaljne analize posmrtnih ostataka te analizu znanstvenog sukoba vidi u: Ibid., 52-70.

⁸³ Prema mjestu u Velikoj Britaniji, gdje su provedena ispitivanja nad posmrtnim ostacima Romanovih.

⁸⁴ Baka princa Filipa, Victoria Alberta, najstarija je sestra carice Aleksandre, a njena kći Alice majka je princa Filipa.

⁸⁵ Nikolin DNK htjeli su usporediti s onom njegova preminulog brata Georgija čije je tijelo pokopano u Crkvi sv. Petra i Pavla u Sankt Peterburgu, ali bi izvlačenje bilo preskupo zbog razbijanja talijanskog mramora od kojeg je grobnica napravljena. Drugi pokušaj bio je usporediti DNK s krvlju na nožu Japanca, koji je Nikolu pokušao ubiti 1892., ali je na njemu bilo previše drugih otisaka. Uzdali su se u pomoć Tihona Kulikovskog, jedinog živućeg Nikolinovog nećaka, sina velike kneginje Olge, koji je odbio testiranje. Vidi u: Massie, *The Romanovs*, 58-60.

⁸⁶ Ksenija Šeremetjeva Sfiris je ženskom linijom povezana s carevom starijom sestrom

mogli sa stopostotnom sigurnošću utvrditi radi li se o Nikoli. No, istražitelji su uglavnom bili uvjereni da posmrtni ostaci pripadaju upravo caru Nikoli II. Romanovu. Misterij je riješen kad je na čelo sveukupne istrage postavljen javni tužitelj Vladimir Solovjov koji je bio prinuđen prikupiti i objaviti apsolutno sve materijale o carskoj obitelji i njihovu smaknuću. Njegovom zaslugom ipak je izvedena ekshumacija carevog mlađeg brata Georgija, a uz to, Solovjov je tijekom istrage u palači u Sankt Peterburgu otkrio medaljon s pramenom kose Nikole II, te su DNK uzorci zajedno poslani Institutu za patologiju u Maryland, u SAD-u. Tamo je analiza dokazala da je riječ o posljednjem ruskom caru.⁸⁷ Posmrtni ostatci devetero ljudi, ubijenih u Jekaterinburgu, položeni su u grobnice u Crkvi sv. Petra i Pavla unutar Petropavlovske tvrđave na Zečjem otoku u Sankt Peterburgu, ali misterij oko njihova smaknuća nije riješen do trenutka pronalaska i identifikacije ostalo dvoje nestalih članova – velike kneginje Marije i prijestolonasljednika Alekseja.

U arhivskoj evidenciji navodi se da je dvoje ubijenih pokopano nešto podalje od pronađenih ostataka. Iako se tragalo za njima, oni nisu pronađeni. Tada je nestalo i novca te je istraga obustavljena. Godine 2007. mala arheološka skupina na čelu sa Sergejem Plotnikovom iskopala je ostatke čija je analiza pokazala da se radi o Mariji i Alekseju Romanovu.⁸⁸ Pronađeni su na mjestu opisanom u zapisu Jakova Jurovskog, gdje su ih najprije pokušali spaliti.⁸⁹ Forenzičkom i DNA analizom utvrđeno je da se radi o dvoje preostalih članova obitelji Romanov. Međutim, kao i u slučaju ostalih članova pronađenih 1991. godine, dokaze nije prihvatila Ruska Pravoslavna Crkva. Sve do 2015. godine ostatci su čuvani u Ruskom državnom arhivu. Slučaj je ponovno otvoren kako bi se Crkvi pružili nepobitni dokazi da je riječ o ostacima obitelji Romanov. Ekshumirani su ostatci Nikole i Aleksandre, Aleksandrine sestre Elizabete u Jeruzalemu i Nikolina oca, cara Aleksandra III. te je proučen DNK uzorak krvi s odore koju je Aleksandar II, Nikolin djed, nosio u trenutku atentata od čijih je posljedica preminuo 1881. Na samu 100. godišnjicu smaknuća carske obitelji, 16. srpnja 2018. ruski istražitelji potvrdili su autentičnost posmrtnih ostataka obitelji Romanov.⁹⁰ Crkva je 2015. godine pokrenula svoju vlastitu istragu. Dokaze iz 2018. godine nije odbacila, ali konačni rezultati vlastite istrage i potvrđivanje

Ksenijom koja joj je bila prabaka. Podrijetlo grofa Carnegieja je nešto zamršenije, a vodi do majke i sestre bivše carice Marije Fjodorovne, Nikoline majke.

⁸⁷ Pavel L. Ivanov, „Mitochondrial DNA sequence heteroplasmy in the Grand Duke of Russia Georgij Romanov establishes the authenticity of the remains of Tsar Nicholas II“, *Nature Genetics* 12 (1996): 417-420. <https://www.nature.com/articles/ng0496-417> (posjet 20. 11. 2017).

⁸⁸ Luke Harding, „Bones found by Russian builder finally solve riddle of the missing Romanovs“, *The Guardian*, 25. kolovoza 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/25/russia.lukeharding> (posjet 13. 11. 2017).

⁸⁹ Nakon što je postalo jasno da je potrebno puno vremena da tijela izgore, odlučeno je da se tijela jednostavno poliju kiselinom i zakopaju. Tijela Marije i Alekseja, koja su prve probali spaliti, zakopana su na tom istom mjestu, ispod lomače.

⁹⁰ „Investigators Confirm Authenticity of Tsar Nicholas II's Body from Burial Site“, *The Moscow Times*, 16. srpnja 2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/07/16/investigators-confirm-authenticity-tsar-nicholas-ii-body-burial-site-a62263> (posjet 20. 4. 2021).

pripadnosti ostataka carskoj obitelji još se čekaju.⁹¹

3.1.3. Samozvanci Romanovi

Sama je okosnica mita o obitelji Romanov, kao što smo već spomenuli, nestanak njihovih tijela nakon smaknuća. Pitanje mogućeg bijega Romanovih i njihova preživljavanja likvidacije u srpnju 1918. nije se pojavilo tek krajem 20. stoljeća. Neupitno je da je velika medijska pozornost nastala pronalaskom ostataka devetero, a ne jedanaestero tijela, ali treba se spomenuti da je mit o Anastaziji, Alekseju i ostatku obitelji svoje temelje dobio neposredno nakon 17. srpnja 1918. godine. Mitologizaciji je najviše pridonijelo javljanje ljudi koji su za sebe tvrdili da su upravo oni pripadnici posljednje carske obitelji, koji su uspjeli izbjeći, odnosno preživjeti likvidaciju.

Već Diterihs spominje glasine da je carska obitelj bila u Permu i da je Anastazija uspjela pobjeći.⁹² Pisao je o navodnim viđenjima Romanovih i glasinama da su živi, prema čemu možemo zaključiti da je njihova smrt, točnije nestanak, još u samom početku priredila plodno tlo za nastanak mita.⁹³

Postojala su nagađanja da je car živ, o čemu piše Massie. Tako nabraja slučajeve gdje su pojedinci tvrdili da su vidjeli živog Nikolu II. u Londonu, kao i nagađanja da se skriva u Vatikanu kod pape ili da zajedno s obitelji plove brodom po Bijelom moru ne približavajući se kopnu.⁹⁴ Unatoč glasinama, ne bilježe se slučajevi samoprozvanih Nikole i Aleksandre. Njihovih petero djece zato se „pojavljivalo“ u različitim razdobljima i na različitim mjestima. Ne postoji dokaz o točnom broju samozvanaca, ali može se utvrditi da je najviše bilo samoprozvanih Alekseja.

Massie pridaje podosta pažnje samozvanim članovima obitelji Romanov, i iako ne poriče neke (slučajne) sličnosti s Nikolinom djecom, u nekim trenucima i pomalo zapanjujuće, vrlo jasno opovrgava njihovu povezanost s carskom dinastijom, nazivajući ih izmišljotinama. Sve su njihove priče imale zajednički početak, odnosno iznosili su tvrdnje da je među počiniteljima smaknuća postojao jedan ili više njih koji su spasili jednog Romanova ili, u nekim slučajevima cijelu obitelj Romanov.⁹⁵ Massie smatra i da su svi imali zajednički motiv, a to je, osim slavnog podrijetla, njihovo vjerovanje da je Nikola II. ostavio veliko bogatstvo u nekoj od stranih banaka, koje bi oni kao njegovi potomci mogli zatražiti.⁹⁶ U

⁹¹ „Участник повторной экспертизы останков Николая заявил об их подлинности“, *Znak*, 3. srpnja 2017. https://www.znak.com/2017-07-03/uchastnik_povtornoj_ekspertizy_ostankov_nikolaya_ii_zayavil_ob_ih_podlinnosti; Evan Gershkovich, „On Centenary, Russian State and Orthodox Church at Odds over Romanovs“, *The Moscow Times*, 18. srpnja 2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/07/18/centenary-russian-state-orthodox-church-odds-over-romanovs-a62283> (posjet 20. 4. 2021).

⁹² Diterihs, *Убийство царской семьи*, 67.

⁹³ Diterihs piše o raznim varijantama vjerovanja da je carska obitelj još živa, između ostalog o glasinama da je odvezena u Njemačku. Također, tvrdi da narod još 1922. ne vjeruje da je car ubijen te da postoji legenda da se skriva kao siromah u sibirskom selu. Vidi: *Ibid.*, 5-6; 48-49.

⁹⁴ Massie, *The Romanovs*, 89.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*

skladu s tim javljali su se i brojni Nikolini „unuci“ i „praunuci“.

Nekoliko samozvanaca pojavilo se na području Rusije. Prva ruska lažna Anastazija pojavila se 1920. godine u Sibiru, gotovo pa u isto vrijeme kao i ona najpoznatija u Berlinu.⁹⁷ U jednom selu na Uralu postojalo je vjerovanje da Marija i Anastazija tamo žive kao opatice.⁹⁸ Kao najpoznatiji slučaj ruskog samozvanca navest ćemo Filipa Semjonova koji se kao Aleksej Romanov pojavio u zimu 1947./1948. godine u logoru u Petrozavodsku. Radzinski je analizirao njegov slučaj. Semjonov je znao mnogo detalja o Sankt Peterburgu početkom stoljeća, Zimskom dvorcu i ostalim palačama, carskim ceremonijama, titulama i obitelji Romanov. Također, „prisjećao se“ pucnjeva i imena Bjeloborodova tijekom noći smaknuća, Bjeloborodovima su se nazivali jedni od glavnih uralskih boljševika. Semjonov je sudsko-psihološkom ekspertizom proglašen duševnim bolesnikom.⁹⁹

U Europi i Americi samoprovzvani Romanovi javljali su se u većem broju. Massie ih redom nabraja. Olga se pojavila u Italiji. Dvije Tatjane tvrdile su da su ih spasili britanski agenti, od kojih se jedna javila u Engleskoj, a druga u Istanbulu. Pričalo se da je Marija pobjegla u Rumunjsku. Ona se sama, koliko je poznato, nije javila, ali je za nju jamčio njezin „unuk“. Najveći je broj samoprovzanih Alekseja i navodnih njegovih potomaka. Većina njih živjela je u SAD-u. Jedan od njih živio je kao prilično uspješan poduzetnik, okoristivši se Aleksejev imenom.¹⁰⁰ Drugi, čijem se slučaju Massie više posvećuje, bio je poljski agent Kolonel Goleniewski, koji je 1961. godine dobio američko državljanstvo i koji je radio za CIA-u. Goleniewski je tvrdio da je Jurovski pomogao u bijegu članova carske obitelji Romanov te su oni prebjegli u Poljsku. Prema njemu, Nikola je umro tek 1952. godine. Goleniewski je do svoje smrti zahtijevao da ga se zove titulom velikog kneza i imenom Alekseja Romanova.¹⁰¹

Osim Goleniewskog kao samoprovzanog Alekseja, 60-ih godina se u SAD-u pojavila Eugenia Smith koja se predstavila kao Anastazija. Ona je čak i izdala autobiografiju pod nazivom *Anastasia, the Autobiography of the Grand Duchess of Russia* (1963). U njoj je tvrdila da je pobjegla iz Jekaterinburga i Rusije u Rumunjsku te da se tri mjeseca poslije likvidacije udala za Hrvata Marijana Smetiška s kojim se preselila u SAD. Ispitivanja su pokazala da je lagala o svemu, a ime muža bio je slučajan odabir. Eugenia se nikad nije pristala naći s velikim knezom i Nikolinin nećakom Rostislavom Romanovom koji je živio u Americi. Umjesto toga nekoliko se tjedana sastajala s Goleniewskim i njih dvoje su se zajedno predstavljali kao brat i sestra. Čitava je „predstava“ završena kada je Eugenia morala u svojoj autobiografiji priznati da je naknadno „priznavanje“ Goleniewskog („Alekseja“) kao rođena brata bila laž.

Anna Anderson je najupečatljivija i najpoznatija samozvanka od svih samoproglašanih članova obitelji Romanov. O njenom slučaju nije se raspravljalo tek kratko vrijeme, nego punih šezdeset godina, do njene smrti 1984.

⁹⁷ Ibid., 90.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Radzinskij, „Господи... спаси и усмири Россию“, 485.

¹⁰⁰ Massie, *The Romanovs*, 91.

¹⁰¹ Ibid., 92-95.

godine. Žena koja je tijekom svojeg života nosila više imena, najpoznatija je kao samoproglašena Anastazija Romanova. Zbog sličnosti s velikom kneginjom, ova tvrdnja je naišla na velik odjek. Od 1920. i njezina boravka u berlinskoj bolnici pa do 1922, kada se prvi put u sanatoriju u Dalldorfu prozvala Anastazijom, zbog nepoznata je identiteta bila jednostavno nazvana Fräulein Unbekannt (njem. *Nepoznata gospođica*). Do 1929. bila je poznata i pod prezimenom Čajkovski, koje je nosila zbog navodnog prošlog braka s dotičnim stražarom koji ju je, prema njezinim tvrdnjama, spasio tijekom noći kada je car Nikola bio ubijen te su zajedno otputovali u Rumunjsku u kojoj su živjeli kratko vrijeme, sve do njegove smrti. Ipak, najpoznatija je kao Anna Anderson, otkad je prvi put otišla u Ameriku krajem 20-ih godina.¹⁰² Fizičku sličnost prvo je zapazilo osoblje bolnice te se vijest proširila medijima, nakon čega su počeli stizati mnogi ljudi povezani s članovima carske obitelji. Većina njih odbacila je mogućnost njezine pripadnosti posljednjoj carskoj obitelji, no postojala je i manjina njenih pobornika i pokrovitelja, čvrsto uvjerena da je u pitanju ruska velika kneginja. U prilog su joj išli detalji iz života obitelji, koje je navodno samo prava Anastazija mogla znati. Anna Anderson najveće prijatelje i pokrovitelje pronašla je u Tatjani i Glebu Botkinu, djeci ubijenog doktora Botkina, koji su doživotno podržavali njezinu tvrdnju.¹⁰³ Treba spomenuti da je od svih spomenutih samozvanaca jedino ona imala privilegij sastati se s članovima obitelji Romanov. Velika kneginja Olga Aleksandrovna, Nikolina mlađa sestra, nije u početku potpuno odbacila mogućnost da je to zaista njezina nećakinja. Kontakt su prekinule, vrlo vjerojatno i pod pritiskom Marije Fjodorovne koja je odbijala ikakvu vezu s navodnom unukom.

Većina je odbacila ikakvu mogućnost da je Anna Anderson – careva kći. Uz Olgu Romanovu, s „Anastazijom“ su se susreli i oni koji su je poznavali jednako dobro kao careva sestra. Tome u prilog važno je spomenuti Sidneyja Gibbesa, Pierrea Gilliarda i Lili Dehn. Jedina osoba koja je Anastaziju poznavala bolje i od njih samih, a nikad se nije susrela s Annom Anderson, bila je Ana Virubova. Podržavatelji Anderson, poput Tatjane Botkine, smatrali su da je svjedočanstvo Virubove, kao prijateljice i sljedbenice Grigorija Rasputina, kojega je ruska emigracija prezirala, moglo samo naštetiti njezinu slučaju.¹⁰⁴

Anna Anderson umrla je 1984. godine. U listopadu 1994. u Londonu na press-konferenciji objavljeno je da se DNK Anne Anderson ne podudara s Romanovima. Dugi niz godina pretpostavljalo se da je u pitanju Poljakinja pod imenom Franziska Schanzkowska, a DNK test je to i pokazao.¹⁰⁵ Njezino poljsko

¹⁰² Ibid., 99-116.

¹⁰³ Tatjana i Gleb Botkin nisu bili bliski prijatelji s velikim kneginjama, njihov odnos se svodio na par susreta u petogodišnjem periodu. Vidi u: Greg King i Penny Wilson, *The Resurrection of the Romanovs: Anastasia, Anna Anderson, and the World's Greatest Royal Mystery* (Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2011), 243-244.

¹⁰⁴ Massie, *The Romanovs*, 116.

¹⁰⁵ Još 20-ih godina, kad je Anna Anderson već bila medijski eksponirana kao Anastazija Romanova, pojavila su se njena braća iz Poljske, koja su tvrdila da je njihova sestra. Činjenice su se podudarale, s obzirom da se Franziska Schanzkowska, u veljači 1920. kad su primijetili nestanak, i pojavila u berlinskoj bolnici kao Fräulein Unbekannt. Kao dobrovoljni davatelj DNK uzorka 1994. javio se Karl Maucher, njezin pranećak, čime su potvrđeni identitet i podrijetlo Anne Anderson kao Fran-

podrijetlo potvrdilo je glavnu manu njezina predstavljanja – razumijevanje ruskog jezika, ali i nesigurnost u pričanju, što je otkrivalo ruski kao nematerinji jezik. Većina informacija o obitelji Romanov, kojima je veoma vješto baratala i manipulirala, bila je naučena iz novina i povijesnih knjiga, a na ruku su joj išle i fizičke sličnosti s najmlađom kćeri Nikole II, na temelju čega je i prihvatila alternativnu osobnost i transformirala se u Anastaziju Romanovu. Međutim, valja spomenuti da su njezino lažno porijeklo kasnije isticali više drugi, nego ona sama, iako ga do smrti nije opovrgnula.¹⁰⁶

Slučaj Anne Anderson obradili su Greg King i Penny Wilson. Njihovo djelo *The Resurrection of the Romanovs: Anastasia, Anna Anderson and the World's Greatest Royal Mystery* u cijelosti je posvećeno ovoj najpoznatijoj samozvanici. Prateći životni put velike kneginje Anastazije i zasebno Franziske Schanzkowske, King i Wilson utvrđuju predstavljanje Schanzkowske najmlađom kćeri Nikole II. kao slučajnost i analiziraju u kolikoj je mjeri obmanjivala javnost. Uspjeh u uvjeravanju javnosti doista je impresivan, a to jasno pokazuje i podatak da je priča Anne Anderson ekranizirana nekoliko puta. King i Wilson ukazuju da je Schanzkowska do podataka o povijesti obitelji Romanov uspjela doći u knjižnici sanatorija.¹⁰⁷ Za ime Franziske Schanzkowske čulo se još 1927. godine kada ju je prepoznala obitelj. Nakratko je ova novost zaokupila javnost, a mit o preživjeloj carevoj kćeri opet je zaživio, nakon što je obitelj Schanzkowskih porekla da je to njihova kći i sestra.¹⁰⁸ Anna Anderson gradila je mit o sebi kao Anastaziji Romanovoj vrlo uspješno sve do svoje smrti. Pomalo je nevjerojatna činjenica da se identitet lažne Anastazije znao već 1927. godine, ali se voljelo i nastavilo vjerovati da je velika kneginja preživjela smaknuće. King i Wilson napominju da je imala bogate i moćne pokrovitelje koji su više iskorištavali njezinu priču, nego li ju je iskorištavala ona sama. Schanzkowska nije davala puno intervjua za života, djelovala je više u tišini, a ta šutnja je, prema Kingu i Wilson, čak i više stvarala uvjerenje da se radi o Anastaziji. Slučaj Anne Anderson u Rusiji nikad nije bio toliko eksponiran koliko na Zapadu. Ne može se reći da je u Rusiji bila nepoznanica, ali, koliko je poznato, medijske eksponiranosti nije bilo u tolikoj mjeri.

3.2. Kanonizacija Romanovih

Mit o Romanovima u Rusiji ima drugačiji oblik i funkciju od onoga na Zapadu. Sudbina ruske carske obitelji ima veliki značaj, posebno za Rusku Pravoslavnu Crkvu, razdvojenu na onu u inozemstvu i u samoj Rusiji. Između njih postoje značajne razlike u odnosu prema posljednjem ruskom caru. Kako one prihvaćaju sudbinu Nikole II. i njegove obitelji? Kako je pronalazak

ziske Schanzkowske. Vidi: Ibid., 138-150.

¹⁰⁶ Za analizu najpoznatije ruske samozvanke vidi: Greg King i Penny Wilson, *The Resurrection of the Romanovs: Anastasia, Anna Anderson, and the World's Greatest Royal Mystery* (Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2011).

¹⁰⁷ Ibid., 241.

¹⁰⁸ King i Wilson upućuju na to da obitelj Franziske Schanzkowske prije pokazanih fotografija nije znala za slučaj, ali nakon saznanja nisu htjeli veliki publicitet kakav su dobili te su se od tada držali tvrdnje da je Franziska mrtva. Vidi više u: Ibid., 245-254.

posmrtnih ostataka potaknuo Rusku Pravoslavnu Crkvu da se uključi u slučaj? Što znače pronađeni ostatci za jednu i drugu Crkvu? Kako se obilježava sjećanje na pogublenu carsku obitelj?

Ubrzo nakon revolucije 1917, pod jurisdikcijom Pravoslavne Crkve osnovana je Ruska Pravoslavna Crkva u Inozemstvu. Ona se 20-ih godina odvojila od Moskovske patrijaršije, prinuđene na kompromis sa sovjetskom državom. Vezano uz sudbinu Romanovih, ove dvije grane Ruske Pravoslavne Crkve imat će dva različita mišljenja.

Ruska Pravoslavna Crkva u Inozemstvu kanonizirala je Romanove kao mučenike 1981, još prije službene objave o pronađenim ostacima i njihovom iskapanju. Prema tradiciji, ruski car je morao biti „spreman patiti i čak se i žrtvovati za Boga i Rusiju“.¹⁰⁹ Nikolina pobožnost i smrt koju su prouzročili antireligijski orijentirani boljševici bili su dovoljni da posljednji ruski car u crkvenom i konzervativnom krugu ruske emigracije opravda mitsku ulogu svetog cara. Moskovska patrijaršija nije dijelila isto mišljenje. Važno je prisjetiti se da se pad Sovjetskog Saveza 1981. još nije nazirao te da njihovu kanonizaciju država vjerojatno ne bi ni dopustila. Uz to, prevladavalo je većinski negativno mišljenje o Nikoli II. kao vladaru. Stigmatizacija Nikole II. kao lošeg vladara, cara koji je svojim lošim postupcima i odlukama djelomice i sam uzrokovao revoluciju, te općenito sovjetska doktrina, nisu dopuštali nikakvu glorifikaciju sovjetskoj vlasti omraženog cara. Međutim, jedan svećenik Ruske Crkve u inozemstvu objasnio je da mučeništvo nema veze s političkim akcijama i djelima cara za vrijeme vladanja te da je, u skladu s time, irelevantno kakav je Nikola bio vladar. Važno je bilo kako je umro. „Nikola je postao mučenik jer je brutalno ubijen iz jedinog razloga – zbog toga što je bio vladar države.“¹¹⁰ Stavu Ruske Pravoslavne Crkve u Inozemstvu na ruku je išlo i priklonjenje službenog stava ruske emigracije, većinom potomaka izbjeglih iz boljševičke Rusije, između ostalog i potomaka pripadnika Bijele garde i rođaka obitelji Romanov. Njihovo mišljenje o pronađenim ostacima druga je strana priče.¹¹¹ Poput Massieja, i Plotnikov ističe da se mišljenja o autentičnosti carskih ostataka razlikuju još i danas. Ruska Pravoslavna Crkva u Inozemstvu, kao i neki istaknuti članovi ruske emigracije smatraju istragu Nikole Sokolova jedinom valjanom nakon 1919. te su uvjereni da se pravi ostatci njihovih carskih rođaka (barem dio njih) nalaze u Belgiji, gdje ih je donio sam Sokolov.¹¹² Sadržaj kutije koju je prenio iz Rusije poznat je pod nazivom „nacionalne svete relikvije“ i do ekshumacije 1991. smatran je jedinim ostatkom nestale carske obitelji.¹¹³ Ruska Pravoslavna Crkva u Inozemstvu strogo ga čuva u Crkvi sv. Joba u Bruxellesu. Zbog i dalje velikog antagonizma prema ruskoj vladi i moskovskoj crkvenoj vlasti, odbija

¹⁰⁹ Steinberg i Khrustalëv, *The Fall of the Romanovs*, 17.

¹¹⁰ Riječi svećenika Vladimira Shishkoffa. Vidi u: Massie, *The Romanovs*, 83.

¹¹¹ Massie piše o početnoj nepovjerljivosti ruske emigracije prema forenzičkoj istrazi ostataka pronađenih u šumi Koptjaki pokraj Jekaterinburga. Razlog netrpeljivosti leži u činjenici da su službeno vjerovali jedino istrazi Nikole Sokolova 1919. godine i da su bili veoma sumnjičavi da je u novi rad potajno uključen KGB. Vidi: Ibid., 78-79.

¹¹² Ibid; Plotnikov, *Правда умолчу..*, 383.

¹¹³ Massie, *The Romanovs*, 78.

ga predati radi daljnje istrage.¹¹⁴

Ruska Pravoslavna Crkva (Moskovska patrijaršija) nije dijelila mišljenje s onom u inozemstvu te preminule članove obitelji Romanov nije htjela kanonizirati bez ispitivanja autentičnosti posmrtnih ostataka. Rezultati istrage otkrivali su nepunih 100 posto¹¹⁵ da je riječ o posljednjoj carskoj obitelji, što nije bio dovoljan razlog da ju se kanonizira. Drugi razlog bila je i odsutnost dvaju tijela. Međutim, javnost je ustrajala te je 1992. sinodalnoj komisiji predana dužnost istražiti smaknuće u Jekaterinburgu kako bi se utvrdila mogućnost kanonizacije. Komisija je radila na slučaju do 1996. godine, a njome je predsjedao mitropolit Juvenalij. Te godine predan je „Izvjestaj o radu Komisije Svetog Sinoda radi kanonizacije svetih po pitanju mučeničke smrti carske obitelji“. Njime je komisija utvrdila da se ubijene članove obitelji Romanov treba kanonizirati, čime bi dobili status „strastoterpeca“.¹¹⁶ Odluku je trebao prihvatiti i Arhijerejski Sabor¹¹⁷ koji je to učinio tek 2000. godine.

Nakon niza godina, u kolovozu 2000. članovi carske obitelji proglašeni su svecima i u Rusiji.¹¹⁸ Njihovo proglašenje svecima bio je događaj koji je nailazio na mnogobrojne dileme i kontroverze unutar Ruske Crkve. O tome pišu i novine, izvještavajući da je moskovski Koncil 15. kolovoza 2000. godine ipak blagoslovio Nikolu II. i njegovu obitelj za „blagost, strpljenje i poniznost“.¹¹⁹ Članovi obitelji Romanov kanonizirani su uz još osamstotinjak drugih imena, uglavnom monaha i svećenika, ubijenih u sovjetskom periodu, i u najnižem rangu svetosti.¹²⁰

Važno mjesto izgradnje kulta Romanovih je kuća njihova smaknuća. Na mjestu nekadašnjeg Ipatjevljevog doma danas stoji crkva posvećena smaknutoj carskoj obitelji. Ipatjev dom je u svom originalnom obliku, kao zdanje u vlasništvu trgovca Ipatjeva, ostao vrlo kratko nakon srpnja 1918. godine. Po dolasku „bijelih“ u Jekaterinburg, kuća je na prijedlog generala Diterihsa i prema nalogu admirala Kolčaka te uz sklopljeni dogovor s vlasnikom prepuštena gradskoj upravi. Nakon što vlast ponovno preuzimaju boljševici, kuća je opet postala državno vlasništvo. Plotnikov piše o njegovim namjenama sve do 1974., kada je predana pod državnu zaštitu kao povijesni spomenik. Čak se neko vrijeme razmatralo da se kuća stavi pod zaštitu UNESCO-a. Taj status osigurao joj je

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ DNK Nikole II. Vidi prethodno poglavlje (Nestanak tijela).

¹¹⁶ „Strastoterpec“ je u pravoslavnoj vjeri najniži čin svetosti. To je osoba kršćanske, odnosno pravoslavne vjeroispovijesti koja je po shvaćanju Pravoslavne Crkve živjela pokorno i u duhu vjere te umrla ne pružajući otpor svojim krvnicima. Razlika od ranga mučenika je u tome što „strastoterpec“ nije umro zbog svoje vjere ili za vjeru, već iz političkih razloga.

¹¹⁷ Arhijerejski Sabor je viši organ uprave Ruske pravoslavne crkve.

¹¹⁸ „Nicholas II And Family Canonized For ‘Passion’“, *The New York Times*, 15. kolovoza 2000. <http://www.nytimes.com/2000/08/15/world/nicholas-ii-and-family-canonized-for-passion.html> (posjet 10. 8. 2017); Marcus Warren, „Tsar and family canonised“, *The Telegraph*, 15. kolovoza 2000. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1352897/Tsar-and-family-canonised.html> (posjet 10. 8. 2017).

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ „Sainthood for last tsar“, *BBC News*, 14. kolovoza 2000. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/880205.stm> (posjet 10. 8. 2017).

pozornost javnosti. Zanimanje građana za dom Ipatjeva kao mjesto pogubljenja carske obitelji, iznenada je poraslo tih godina. Dolazilo je sve više posjetitelja i bilježio se dolazak hodočasnika, što se tada tumačilo kao antisovjetska demonstracija. Već sljedeće, 1975, godine Politbiro i KGB na čelu s Jurijem Andropovom donose odluku o rušenju, tobože zbog „planske rekonstrukcije grada“. U kolovozu 1977. kuća je izgubila status povijesnog spomenika. U rujnu iste godine dom Ipatjeva srušen je po naređenju tadašnjeg generalnog sekretara oblasnog komiteta, Borisa Jeljcina.¹²¹ Gradnja crkve započela je 2000. u vrijeme kad su Romanovi kanonizirani, a završila 2003. kada je 16. srpnja, na 85-u godišnjicu smaknuća, i posvećena. Posebno mjesto unutar crkve, navodi se na službenoj stranici Moskovske patrijaršije, zauzima kripta podignuta na mjestu podrumske prostorije u kojoj su Romanovi strijeljani, a čiji su dijelovi napravljeni od cigli i kamenja fundamenta preostalog od kuće. Svake godine na godišnjicu pogubljenja održava se liturgija čijim završetkom započinje procesija od crkve do Ganjine jame, na kojoj sudjeluje nekoliko desetaka tisuća ljudi. Crkva, na mjestu nekadašnjeg doma trgovca Ipatjeva tako je postala mjestom posebnog pijeteta, kao i mjesto pronalaska kostiju, gdje je također podignuto svetište.¹²²

3.3. Suvremena Rusija i Romanovi

Mitologizacija i ostavština obitelji Romanov u suvremenoj Rusiji otvorile su nova pitanja. Jedno od njih bila je organizacija pokopa. Ona nije bila laka s obzirom na to da je postojalo više prijedloga. U raspravu o toj temi umiješali su se vlada, Pravoslavna Crkva i pripadnici obitelji koji su iznijeli suprotna mišljenja. Drugo otvoreno pitanje ostaje percepcija članova carske obitelji u suvremenoj Rusiji i uloga njihove sudbine u izgradnji kolektivnog identiteta moderne Rusije. Odgovor na ovo pitanje znatno ovisi o trenutnom političkom raspoloženju. Kao treća važna stavka mogla bi se navesti pravna mogućnost povratka članova obitelji na vlast u Rusiji.

Nakon forenzičke ekspertize i dokazivanja da pronađeni ostatci pripadaju članovima ruske carske obitelji, pojavio se problem njihova pokopa. Dok je zadatak Ruske Pravoslavne Crkve bio odlučiti kako će se Romanovi pokopati, vlada je morala definirati vrijeme i mjesto. Nastao je spor oko mjesta ukopa. Glavna nedoumica bila je između gradova Jekaterinburga i Sankt Peterburga. Postojali su razni faktori koji su mogli odlučiti o rješenju. Prema povijesnoj tradiciji, Romanovi su se unatrag tristotinjak godina, točnije od razdoblja Petra Velikog, pokapali u Crkvi svetog Petra i Pavla na Zečjem otoku u njihovoj prijestolnici, Sankt Peterburgu. Međutim, Nikola II. i njegova obitelj umrli su u drugačijim okolnostima u odnosu na svoje pretke. Umiješanost religije, odnosno pitanja kanonizacije samo je još više zapetljavala odluku. Prema nekima, ako bi ih se proglasilo svecima, pokop bi trebalo organizirati u Jekaterinburgu, gradu gdje su ubijeni i gdje su im ostatci ležali više od 70 godina. U tom slučaju i njihovi ostatci bi postali relikvije.¹²³ S druge strane, pokop u Sankt Peterburgu uz ostale članove

¹²¹ Plotnikov, *Правда истории*., 68-70.

¹²² Русская Православная Церковь, „Храм-на-Крови в Екатеринбурге,“ <http://www.patriarchia.ru/db/text/2979324.html> (posjet 6. 3. 2018).

¹²³ Massie, *The Romanovs*, 84.

obitelji Romanov takoder bi bio znakovit. Tako bi im se dȓavna vlast odužila za ono što su im boljševici napravili. Odnosno, bili bi politički rehabilitirani.¹²⁴

Osim na Crkvu i dȓavne vlasti, Massie daje osvrt i na odnose meĊu članovima obitelji kao još jedan od čimbenika koji su važni za pogreb njihovih posmrtnih ostataka. Njihovo mišljenje nije bilo jednoglasno. Većina je bila naklonjena mišljenju princa Nikole Romanova¹²⁵ da se posljednjeg cara i sve koji su umrli s njim te noći pokopa u Jekaterinburgu, i to izričito uz uvjet da svi ostanu zajedno u istome grobu. Prema njihovu mišljenju, ako bi ih se proglasilo mučenicima, onda bi i njihovi posmrtni ostaci trebali ležati tamo gdje su mučeni. Ako ih se pokopa u Sankt Peterburgu, značilo bi da su umanjili tragediju careva smaknuća.¹²⁶ Njihovo mišljenje i mišljenje vlade bila su oprečna mišljenju velike kneginje Marije Vladimirovne¹²⁷, koja je smatrala da se pokojni trebaju odvojiti u tri grupe – Nikola i Aleksandra u Crkvu svetog Petra i Pavla, tri kćeri pokraj crkve zajedno s ostalim velikim knezovima, a posluga u Jekaterinburgu.¹²⁸ Ipak, većina se slagala da Botkin, Demidova, Trupp i Haritonov trebaju biti kanonizirani i pokopani uz carsku obitelj. Upravo je tako na kraju bilo odlučeno.

Prvi predsjednik Ruske Federacije, Boris Jeljcin, bio je povezan sa slučajem Romanovih puno prije nego što je izabran na ovu dužnost. U rujnu 1977. pod njegovim je rukovodstvom srušena kuća Ipatjeva, a 1998. je kao predsjednik prisustvovao sahrani posmrtnih ostataka Romanovih. Odlučio je da se posmrtni ostatci pokopaju u Crkvi svetog Petra i Pavla. Svečana ceremonija pokopa posmrtnih ostataka posljednjeg ruskog cara, njegove žene, tri kćeri i četvero članova posluge održana je 17. srpnja 1998. godine, na osamdesetu obljetnicu njihove smrti. Ceremoniji je prisustvovao Jeljcin, ali ne i moskovski patrijarh Aleksej II.¹²⁹ Svećenici u obredu ni u jednom trenutku nisu izgovorili njihova imena.¹³⁰ Ne smije se zaboraviti da je to bilo 1998. godine, u vrijeme kad je Ruska Pravoslavna Crkva još sumnjala u autentičnost ostataka, dvije godine prije kanonizacije.

Suvremena Rusija ima pomiješane osjećaje prema svom posljednjem caru. Zemlja iz koje je krenula revolucija i u kojoj je komunizam opstao gotovo do kraja 20. stoljeća, još nije raščistila ni sa sovjetskom prošlošću i, iako se o Nikoli II. diskutira puno češće nego prije, popularnost njegove povijesne ličnosti zaostaje za, primjerice, Lenjinom i Staljinom.¹³¹ U razdoblju poslije perestrojke i kasnijeg

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Princ Nikola Romanoviĉ Romanov je u to vrijeme bio predsjednik organizacije koja je ujedinjavala sve pripadnike dinastije Romanovih u inozemstvu, Romanov Family Association.

¹²⁶ Massie, *The Romanovs*, 84-85.

¹²⁷ Marija Vladimirovna Romanova se kao izravni potomak cara Aleksandra II. po muškoj liniji smatra pretendentom na rusko prijestolje.

¹²⁸ Massie, *The Romanovs*, 84.

¹²⁹ „Romanovs laid to rest“, *BBC News*, 17. srpnja 1998. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/133725.stm> (posjet 22. 8. 2017).

¹³⁰ Michael Wines, „Last Czar Buried: Tale of 2 Russias“, *The New York Times*, 18. srpnja 1998. <http://www.nytimes.com/1998/07/18/world/last-czar-buried-tale-of-2-russias.html?mcubz=1> (posjet 22. 8. 2017).

¹³¹ Alexander Morozov, „Post-Soviet Russia has mixed feelings for Tsar Nicholas II“, *Russia Beyond the Headlines*, 17. srpnja 2013. <https://www.rbth.com/>

raspada SSSR-a povećalo se zanimanje za sudbinu Romanovih, zahvaljujući i iskopavanjima u Koptjakovskoj šumi pokraj Jekaterinburga. Međutim, nije postojao interes niti ikakav relevantan diskurs o njegovoj politici. Nikola II. je, prema tome, i dalje ostao upamćen kao slab vladar, kako ga je svojevremeno prikazala sovjetska historiografija, koji je zajedno s obitelji doživio tragičnu sudbinu.

Predsjednik Boris Jeljcin odao mu je svojevrsnu počast prisustvujući pokopu 1998. Dolaskom Vladimira Putina na vlast, tema posljednjeg cara ponovno je ušla u drugi plan. Predsjednik Putin pokazao je malo interesa za povijest predsovjetske Rusije, ali zato nastoji „pomiriti“ dvije suprotne strane povijesnog gledišta, odnosno „bijele“ i „crvene“. Vratio je melodiju sovjetske himne (s novim stihovima), ali s druge strane dao je i pokopati ostatke generala Bijelih.¹³² Međutim, i Putin, kao bivši član KGB-a, više naginje simpatiziranju sovjetskih lidera, nego vladara carske Rusije. Kao što se može pročitati u većini ruskih novina, pobjeda u Drugom svjetskom ratu i Staljinova uloga u pobjedi nad fašizmom i dalje su najpopularnije povijesne teme u Rusiji, velikim dijelom i zbog osjećaja ponosa, zasluge koju je Sovjetski Savez imao u „najkrvavijem“ dijelu 20. stoljeća. Nikola II. kao vladar i dalje ostaje sporedna tema.

Ipak, postoji skupina koja izrazito cijeni Nikolu II, i kao mučenika, i kao vladara. To su pripadnici konzervativnih stranaka, koji posljednjeg ruskog cara vide kao ikonu-zaštitnicu Rusa i njihove vjere. Toj skupini pripadaju i promonarhistički članovi desnice. Među njima pojavila se ideja za restauriranjem monarhije o kojoj se raspravlja zadnjih nekoliko godina i koja je zastupljena kod pojedinaca više stranaka.

Vladimir Petrov, član Ujedinjene Rusije, stranke na vlasti kojoj pripada i predsjednik Putin, zagovara povratak potomaka Romanovih u Rusiju, odnosno predstavnika carskog doma – Dmitrija Romanoviča iz Danske i Marije Vladimirovne iz Španjolske. On u njima vidi prvenstveno simbol ujedinjenja Rusije.¹³³ Ideja nije strana ni članovima Liberalno-demokratske stranke, najveće opozicijske stranke u Rusiji, na čelu s kontroverznim Vladimirom Žirinovskim, koji je svojevremeno naglasio potrebu za ukidanjem političkih stranaka, uspostavom izborne monarhije, vraćanjem carske zastave i stare himne.¹³⁴ On, za razliku od Petrova, na carskom mjestu ne vidi isključivo potomke obitelji Romanov. Dapače, predlaže izbore za cara svakih deset godina.¹³⁵ Međutim, ni Petrov ni Žirinovski nisu pripadnici stranaka koje bi restauraciju carstva uzele kao

society/2013/07/17/post-soviet_russia_has_mixed_feelings_for_tsar_nicholas_ii_27185 (posjet 13. 9. 2017).

¹³² Ibid.

¹³³ „Дмитрия или Марию на царство. Потомки императорского дома Романовых готовы вернуться в Россию“, 24. lipnja 2015. <https://lenta.ru/articles/2015/06/23/potomky/> (posjet 19. 9. 2017).

¹³⁴ Arsenij Tomin, „Жириновский призвал запретить все партии и ввести монархию“, Moskovskij komsomolec, 23. kolovoza 2014. <http://www.mk.ru/politics/2014/08/23/zhirinovskiy-prizval-zapretit-vse-partii-i-vvesti-monarkhiyu.html> (posjet 19. 9. 2017); „Zhirinovskiy Wants All-Powerful Tsar to Rule Over Russia“, *The Moscow Times*, 24. rujna 2014. <https://themoscowtimes.com/news/zhirinovskiy-wants-all-powerful-tsar-to-rule-over-russia-39718> (posjet 19. 9. 2017).

¹³⁵ Tomin, „Жириновский призвал запретить.“

temelj svoje politike. Godine 2012. osnovana je Monarhistiĥka stranka Ruske Federacije, jedina sluŹbeno dopuŹtena i registrirana stranka tog tipa u Rusiji, na ĉelu s Antonom Bakovom. VoĊe te stranke monarhizam vide ne kao ideologiju ili doktrinu, nego kao najbolju oblik vlasti za Rusiju, tradicionalnu i stabilnu, koja je tijekom stoljeća pokazivala svoju uspješnost.¹³⁶ Ono Źto ova stranka naglašava kao svoj temeljni cilj, jest povratak Romanova na prijestolje, kao jedine legitimne dinastije. Taj dinastiĥki princip smatraju vrlo vaŹnim te su u skladu s tim proglasili kneza Nikolu Kiriloviĥa jedinim pravim nasljednikom trona, koji bi uzeo carsko ime Nikola III.¹³⁷

Osim spomenutih političkih stranki, moŹe se utvrditi u kojoj mjeri stanovnici Rusije podrŹavaju povratak monarhije. Ruski centar za istraŹivanje javnog miŹljenja, VCIOM, tijekom 30 godina svog postojanja nekoliko je puta radio ankete o mogućnosti povratka monarhije (2002, 2006, 2013. i 2017.). Prema podacima dostupnima na stranici VCIOM-a, moŹe se vidjeti da je broj pristaŹa monarhije od poĉetka 21. stoljeća narastao, ali da zadnjih nekoliko godina stagnira.¹³⁸ Najveći postotak glasaĉa-simpatizera monarhije, ĉak veći od 30%, pripada skupini ljudi mladih od 18 do 34 godine. Źto se tiĉe podruĉja stanovanja, svoj glas monarhiji dalo je najviše ljudi iz Moskve i Sankt Peterburga, a slijede ih, s malim zaostatom, ostali ruski milijunski gradovi. Iz medija se moŹe zakljuĉiti kako su mladi simpatizeri monarhije nezadovoljni sadašnjom vlasti kojoj najviše zamjeraju nepotizam i neuĉinkovitost, te komunistiĥkom indoktrinacijom i dalje prisutnom meĊu starijom populacijom.¹³⁹ Od svih ispitanika koji su glasali za monarhistiĥku drŹavu, najĉeŹći razlog za takvo glasanje je miŹljenje da Rusija na ĉelu treba imati jednog ĉovjeka, a slijede ga tvrdnje da je to tradicionalni ruski ustroj drŹave te da bi bilo više reda u drŹavi, ako bi joj na ĉelu bio car.¹⁴⁰

Postoji i perspektiva rastaucije monarhije u Rusiji. Nakon 2015. i inicijative Vladimira Petrova da se u Rusiju dovede nasljednik Romanovih, diskusije o tome se i dalje vode, ali sve je ostalo na prijedlogu spomenutog zastupnika. MeĊu politiĉarima, dakako, nema jedinstvenog miŹljenja. Sam predsjednik Putin, prema rijeĉima tajnika Dmitrija Pjeskova, nije optimistiĉan u vezi s vraćanjem tog naĉina vladanja.¹⁴¹ Iako je broj monarhistiĥkih simpatizera porastao zadnjih nekoliko godina, on je i dalje minoran u usporedbi s pristaŹama republike, odnosno prodemokratski nastrojenih graĊana. Monarhistiĥka stranka zapravo je nova stranka koja, osim angaŹmana u odreĊivanju zakonitog nasljednika Nikole II. i nekoliko ispada, nije imala ozbiljnih političkih poteza.¹⁴² Politiĥki

¹³⁶ Монархическая партия России, <http://monpartya-mos.ru/about/dokumenty/>.

¹³⁷ Nikola Kiriloviĉ (roĊen kao Karl Emich zu Leiningen) praukun je Kirila Vladimiroviĉa, bratiĉa Nikole II. Vidi: <http://monpartya-mos.ru/about/dokumenty/>.

¹³⁸ Svi rezultati istraŹivanja mogu se naći na stranicama VCIOM-a. <https://wciom.ru/index.php?id=125>.

¹³⁹ Russia Beyond The Headlines, https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/04/14/will-russia-ever-revert-back-to-a-monarchy_742769.

¹⁴⁰ Svi rezultati istraŹivanja mogu se naći na stranicama VCIOM-a: <https://wciom.ru/index.php?id=125>.

¹⁴¹ Lenta.ru, <https://lenta.ru/articles/2017/03/18/monarchy/>.

¹⁴² Russia Beyond The Headlines, https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/04/14/will-russia-ever-revert-back-to-a-monarchy_742769.

analitičari i sociolozi, proučavajući javno mnijenje, također smatraju da je takav oblik vlasti u Rusiji u današnje vrijeme ipak neostvariv. Stoji činjenica da, u većini, Rusi „vole“ autoritet, ali on ne isključuje demokraciju. To su pokazala i dugogodišnja mjerenja i analize. Stanovnici su Rusije republici kao državnom uređenju i dalje naklonjeniji nego monarhiji. Time se zaključuje da današnji oblik vlasti ipak najviše odgovara građanima Ruske Federacije.

O događajima koji su se zbili neposredno nakon revolucije i njihovom utjecaju na suvremeno rusko društvo postoje različiti stavovi. U javnosti su izražene i sovjetska i carska memorabilija. Carska prošlost, a s time u vezi pogotovo vladavina Nikole II. te njegova sudbina, počela je intrigirati javnost posljednje desetljeće 20. stoljeća. Pojavila se generacija novih desničara. Među njima najviše se ističe mlada populacija, neopterećena komunističkom prošlošću svojih roditelja, baka i djedova. Ona preispituje druge mogućnosti vladanja, želi povratak monarhije i bori se religioznošću protiv ustaljenog ateizma sovjetskog sustava, kojem je bila izložena. Uz njih, prije nekoliko godina na političku scenu stupila je i Monarhistička stranka koja želi restauriranje monarhije i povratak dinastije Romanov na vlast. Međutim, pojava procarski orijentiranih političara i građana još nije poremetila temelje republike.

4. Zaključak

Smaknuće carske obitelji Romanov u Jekaterinburgu 1918. godine simbolički je označilo kraj carske vlasti te početak vlasti novog totalitarnog režima u Rusiji. Njime su boljševički revolucionari htjeli pokazati svoj stav o dinastiji koja je vladala Rusijom više od tristo godina i svoju nemilosrdnost u borbi za novi društveni poredak. Ovaj događaj izazvao je pažnju svjetske javnosti. Nestanak tijela i skrivenost dva groba pojačali su interes za ovu temu ne samo u historiografiji, već i u široj javnosti. Na tome je najvećim dijelom izgrađen mit o preživjelim članovima obitelji Romanov. Mitologiziranje njihove smrti i danas budi zanimanje te je neodvojivi dio sadržaja ove teme. Likvidacija cijele carske obitelji tema je brojnih popularnih interpretacija i utječe na oblikovanje javnog diskursa o ruskoj revoluciji. Suvremeni autori posebno su se posvetili pogubljenju Romanovih te mitologizaciji njihove smrti.

Intrigantnost slučaja, dugotrajna potraga za odgovorima i niz kontradiktornih dokaza potaknuli su mitologizaciju čitavog događaja. Mit o obitelji Romanov može se sagledati iz dva aspekta. Dok se na Zapadu uvriježio mit o preživjelim Romanovima, Rusija je čuvala onaj o svetosti cara te je ruska javnost posebno bila zaokupljena temom kanonizacije. Podlogu za nastanak mitologije o preživjelim članovima carske obitelji Romanov potaknuli su nestanak tijela, šutnja vlasti i nagađanja o preživjelim Romanovima. Glavna osobina razvoja tog mita bila je pojava brojnih samozvanaca. Iako je ruska povijest upoznata s pojmom samozvanstva, nikad se u tako velikoj mjeri nije pojavilo toliki broj ljudi koji su tvrdili da su pripadnici carske obitelji. Oni su stvorili jedan od najraširenijih i najpopularnijih mitova 20. stoljeća. Najviše od ostalih, širu javnost intrigira onaj najpoznatiji, o spašenoj velikoj kneginji Anastaziji, kojeg je, uz najpoznatiju samoprozvanu Anastaziju, popularizirala medijska kultura te posebno filmska industrija. Mitologizacija je budila interes javnosti, ali na

određeni način evocirala je i čuvala zanimanje za sam događaj. Mit se ne percipira isto u ruskoj i zapadnoj historiografiji. U Rusiji je puno manje zanimanje, nego, primjerice u SAD-u. To se također može povezati sa samozvancima koji su, kao samoprogllašeni Romanovi, „djelovali“ na Zapadu, a ne u Rusiji, gdje mit ima posve drugi karakter. Najveća zasluga za mitologizaciju obitelji Romanov u Rusiji može se pripisati Ruskoj Pravoslavnoj Crkvi. Iako ova institucija još uvijek traži odgovore važne za pronalazak posmrtnih ostataka, Romanovi su kanonizirani te se sjećanje na njih kao svetu obitelj obilježava svake godine.

Suvremena Rusija polako miri svoju carsku i komunističku prošlost, ali teme poput ove i dalje ostavljaju otvorena pitanja i povod za javni diskurs. Nakon što je prošlo više od sto godina od nemilog događaja, smaknuće carske obitelji i dalje izaziva kontroverze. Aktualnost teme govori koliko je veliko značenje njihove smrti za suvremeno rusko društvo. Posljednji ruski car i njegova obitelj danas predstavljaju simbol otpora prema boljševicima i odanosti „staroj“ Rusiji u koju su vjerovali.

Bibliografija

Izvori

Bykov, Pavel M. „Последние дни последнего царя“ [„Poslednie dni poslednego carja“]. U *Sbornik dokumentov, odnosjashchihsjja k ubijstvu Imperatora Nikolaja II i ego sem'i*. <http://rus-sky.com/history/library/docs.htm#16>

Dehn, Lili. *The Real Tsaritsa*. Boston: Little, Brown, and Company, 1922.

Gilliard, Pierre. *Thirteen Years at the Russian Court (A Personal Record of the Last Years and Death of the Czar Nicholas II and his Family)*. Preveo F. Appleby Holt. London: Hutchinson and Co., 1921.

Diterihs, Mihail. *Убийство царской семьи и членов Дома Романовых на Урале [Ubijstvo carskoj sem'i i chlenov Doma Romanovyh na Urale]*. Vladivostok: [Tip. voen. akademii], 1922.

Rjabov, Gelij. *Как это было. Романовы: сокрытие тел, поиск, последствия [Kak eto bylo. Romanovy: sokrytie tel, poisk, posledstvi-ja]*. Moskva: Politbjuro, 1998.

Viroubova, Anna. *Memories of the Russian Court*. London: Macmillan and Co., 1923.

Wilton, Robert. *The Last Days of the Romanovs*. Frome, London: Butler & Tanner, 1920.

Literatura

Bykov, Pavel M.. *Последние дни Романовых [Poslednie dni Romanovyh]*. Sverdlovsk: Ural-kniga, 1926.

Cook, Andrew. *Rasputin – biografija*. Prevela Tatjana Jambrišak. Zagreb: Zoro, 2010.

Cowles, Virginia. *The Romanovs*. London: Penguin Books, 1974.

„Дмитрия или Марию на царство. Потомки императорского дома Романовых готовы вернуться в Россию“ [„Dmitrija ili Mariju na carstvo. Potomki imperatorskogo doma Romanovyh gotovy vernut'sja v Rossiju“], 24. lipnja 2015. <https://lenta.ru/articles/2015/06/23/potomky/> (posjet 19. 9. 2017).

Gershkovich, Evan. „On Centenary, Russian State and Orthodox Church at Odds Over Romanovs“. *The Moscow Times*, 18. srpnja 2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/07/18/centenary-russian-state-ort->

[hodox-church-odds-over-romanovs-a62283](https://www.themoscowtimes.com/2018/07/18/centenary-russian-state-ort-hodox-church-odds-over-romanovs-a62283) (posjet 20. 4. 2021).

Harding, Luke. „Bones found by Russian builder finally solve riddle of the missing Romanovs“. *The Guardian*, 25. kolovoza 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/25/russia.lukeharding> (posjet 13. 11. 2017).

„Investigators Confirm Authenticity of Tsar Nicholas II's Body from Burial Site“. *The Moscow Times*, 16. srpnja 2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/07/16/investigators-confirm-authenticity-tsar-nicholas-ii-body-burial-site-a62263> (posjet 20. 4. 2021).

Ivanov, Pavel L. „Mitochondrial DNA sequence heteroplasmy in the Grand Duke of Russia Georgij Romanov establishes the authenticity of the remains of Tsar Nicholas II.“ *Nature Genetics* 12 (1996): 417-420. <https://www.nature.com/articles/ng0496-417> (posjet 20. 11. 2017).

Ioffe, Genrih. *Революция и судьба Романовых [Revolucija i sud'ba Romanovyh]*. Moskva: Izdatel'stvo Algoritm, 2002.

Jacobi, Jean. *Ruska revolucija: stradanja imperatora Nikole II*. Preveo Krešimir Mimirković. Beograd: Naše novo doba, 19??.

Kasvinov, Mark. *Двадцать три ступени вниз [Dvadcat' tri stupeni vniz]*. 1978. http://modernlib.ru/books/kasvinov_mark/dvadcat_tri_stupeni_vniz/read_1/.

Khrustalëv, Vladimir, Mark Steinberg. *The Fall of the Romanovs*. New Haven and London: Yale University Press, 1995.

King, Greg, Penny Wilson. *The Resurrection of the Romanovs: Anastasia, Anna Anderson, and the World's Greatest Royal Mystery*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2011.

Massie, Robert K. *Nicholas and Alexandra*. London: Head of Zeus Ltd., 2013.

_____. *The Romanovs: The Final Chapter*. London: Head of Zeus Ltd., 2013.

Монархическая партия России [Monarhicheskaia partija Rossii]. <http://monparty-mos.ru> (posjet 20. 9. 2017).

Montefiore, Simon Sebag. *The Romanovs: 1613-1918*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2016.

Morozov, Alexander. „Post-Soviet Russia has mixed feelings for Tsar Nicholas II“. *Russia Beyond the Headlines*, 17. srpnja 2013. https://www.rbth.com/society/2013/07/17/post-soviet-russia-has-mixed-feelings-for-tsar-nicholas-ii_27185 (posjet 13. 9. 2017).

„Nicholas II And Family Canonized For ‘Passion‘“. *The New York Times*, 15. kolovoza 2000. <http://www.nytimes.com/2000/08/15/world/nicholas-ii-and-family-canonized-for-passion.html> (posjet 10. 8. 2017).

Paganuzzi, Pavel. *Правда об убийстве царской семьи [Pravda ob ubijstvu carskoj sem'i]*. Jordanville: Sv. Troitskii Monastery, 1981.

Platonov, Oleg. *Убийство царской семьи [Ubijstvo carskoj sem'i]*. Moskva: Sovetskaja Rossija, 1991. <http://emalkrest.narod.ru/txt/ub/platub.htm>

Plotnikov, Ivan. „О команде убийц царской семьи и её национальном составе“ [„О команде убийц царской сем'и и ее nacional'nom sostave“]. *Ural* 9 (2003). <http://magazines.russ.ru/ural/2003/9/plotnik.html>

Radzinskij, Edvard. „Господи...спаси и усмири Россию“: Николай II: жизнь и смерть [„Gospodi...spasi i usmiri Rossiju“: Nikolaj II: zhizn' i smert']. Moskva: Vagrius, 1993.

Rappaport, Helen. *The Last Days of the Romanovs: Tragedy at Ekaterinburg*. New York: St. Martin's Press, 2009.

_____. *The Romanov Sisters: The Lost Lives of the Daughters of Nicholas and Alexandra*. New York: St. Martin's Press, 2014.

Renouvin, Pierre. *Europska kriza i Prvi svjetski rat*. Preveo dr. Nikola Berus. Zagreb: Goldenmarketing – Tehnička knjiga, 2008.

„Romanovs laid to rest“. *BBC News*, 17. srpnja 1998. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/133725.stm> (posjet 22. 8. 2017).

Russkaja Pravoslavnaia Cerkov'. *Oficial'nyj sajt Moskovskogo Patriarhata*. <http://www.patriarchia.ru/db/text/2979324.html> (posjet 6. 3. 2018).

„Sainthood for last tsar“. *BBC News*, 14. kolovoza 2000. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/880205.stm> (posjet 10. 8. 2017).

Tomin, Arsenij. „Жириновский призвал запретить все партии и ввести монархию“ [„Zhirinovskij prizval zapretit' vse partii i vvesti monarhiju“]. *Moskovskij komsomolec*, 23. kolovoza 2014. <http://www.mk.ru/politics/2014/08/23/zhirinovskiy-prizval-zapretit-vse-partii-i-vvesti-monarkhiyu.html> (posjet 19. 9. 2017).

„Участник повторной экспертизы останков Николая заявил об их подлинности“ [„Участник povtornoj ekspertizy ostankov Nikolaja zajavil ob ih podlinnosti“]. *Znak*, 3. srpnja 2017. https://www.znak.com/2017-07-03/uchastnik_povtornoj_ekspertizy_ostankov_nikolaya_ii_zayavil_ob_ih_podlinnosti.

Vserossijskij centr izuchenija obshchestvennogo mnenija (VCIOM). <https://wciom.ru/index.php?id=125> (posjet 20. 9. 2017).

Warren, Marcus. „Tsar and family canonised“. *The Telegraph*, 15. kolovoza 2000. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1352897/Tsar-and-family-canonised.html> (posjet 10. 8. 2017).

Wines, Michael. „Last Czar Buried: Tale of 2 Russias“. *The New York Times*, 18. srpnja 1998. <http://www.nytimes.com/1998/07/18/world/last-czar-buried-tale-of-2-russias.html?mcubz=1> (posjet 22. 8. 2017).

Živanov, Sava. *Pad Ruskog Carstva I*. Beograd: Nolit: More, 2007.

„Zhirinovsky Wants All-Powerful Tsar to Rule Over Russia“. *The Moscow Times*, 24. rujna 2014. <https://themoscowtimes.com/news/zhirinovsky-wants-all-powerful-tsar-to-rule-over-russia-39718> (posjet 19. 9. 2017).

The Death of the Romanovs: from Myth to Reality

Abstract:

The Russian Imperial Romanov family was executed by the Bolsheviks on the night of 16/17 July 1918 in the cellar of the Ipatiev House in Ekaterinburg. Their execution opened many issues and initiated controversy. It symbolized not only the decline of the Romanov dynasty, but also the fall of the empire. This paper analyses the consequences of the death of the Russian imperial family. Sources are studied and the main works of Soviet, contemporary Russian and Western historiography are compared. Some sources were kept secret for years because of the intriguing issue of the Emperor's grave, sources which the Soviet government didn't want to reveal and which became available only decades later, in the face of the fall of the Soviet Union. The paper's main goal is to show the construction of mythology about the Romanovs as the main consequence of their death. The myth is differently perceived in the West and in Russia. In the West, the myth of the surviving Romanovs has prevailed. The paper studies the factors that have influenced its emergence. In the Russian orthodox milieu the myth of Nicholas II as a holy emperor prevailed, and in the Russian Orthodox Church, the Emperor's family is canonized at the rank of the „passion bearers.“ The paper tries to explain what the Romanovs represent in contemporary Russian society.

Keywords:

Romanovs, execution, myth